

18:de årg. 1915.

Februari.

N:r 1.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar kr. 2:50.



LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1915 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Tidskriften kommer dessutom att meddela kortare *anmärkingar* och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af Fil. Kand. J. E. NILSSON (Adr.: Eslöf) såsom redaktionssekreterare. Litteraturafdelningen omhänderhafves af Fil. Dr., frih. Lage Staël von Holstein, adr. Lund.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller djrekt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1914.

P. Fahlbeck.

Vårt läge.

Ett ord för dagen

Af

Pontus Fahlbeck.

Uti senaste häftet af Det nya Sverige har D:r Adrian Molin i en artikel om "Stark eller svag neutralitet" uttalat sanna och träffande ord rörande det svenska folkets hållning och svensk utrikespolitik under den pågående världskrisen. Som naturligt är, ha de på vänsterhåll framkallat harmsna protester, ty de uttrycka tvifvel om värdet af en så beskaffad neutralitet, som den vi upprätthålla, en svag eller, såsom uttrycket vanligtvis lyder, ovillkorlig och obrottslig neutralitet. Att en dylik neutralitet kan innebära, såväl för ögonblicket som framdeles, de största vådor, kan man ej tänka sig. Och öfver hufvud vill massan af vårt folk icke se tingen, sådana de verkligen äro och, mänskligt att se, hota att bli.

Vid krigets början vaknade vi för ett ögonblick upp för att se, om någon skulle ofreda oss. Då så ej skedde, slogo vi oss snart åter till ro, hängde åt alla sidor ut skyltar med inskriften: "Vi äro neutrala" och tro oss nu säkra. Men kriget nalkas oss i en annan gestalt, knappt mindre obehaglig än den vanliga. Vi hålla på att ekonomiskt uthungras.

Ännu ha vi icke märkt alltför mycket häraf. Ännu förslå våra förråd af brödsäd och kött. Det är icke närmast från jordbruket, som bristen hotar, ehuru denna framdeles kan bli nog så svår. Det är industri, handel och sjöfart, som hålla på att råka i nödläge och med dem alla de, som däraf ha sin utkomst. På enstaka håll ha visserligen inom dessa näringsgrenar betydande vin-

ster inhöstats, och det har bidragit att fördölja det verkliga läget och lugna allmänheten. Men de opåräknade vinsternas tid torde vara förbi. I alla händelser falla de till intet vid sidan om den arbetsbrist med däraf följande nöd, som förestår inom otaliga arbetarehem. Införseln af för vår industri nödiga råämnen och halffabrikat stänges dag för dag allt mer af England. Det är i den formen, som kriget hotar oss, och det från den makt, som städse gifvit sig sken af att vårda sig om de mindre staterna. Vi ha lefvat i hoppet att vänliga ord, föreställningar och protester skulle hjälpa. Man bör icke göra sig några illusioner härutinnan. Den som varit i tillfälle att på nära håll se, huru den engelska regeringen förfar med våra kopparlaster, — och detsamma lär väl fallet vara med alla andra som kontraband förklarade artiklar — den förstår, hvilken fara det är som hotar. England blockerar systematiskt de neutrala länderna med den tydliga afsikten, hvad oss beträffar, att ställa oss inför alternativet — krig mot Tyskland eller ekonomisk utsvältning. Visserligen väntas väl ej öppen krigsförklaring mot detta land, men sådana åtgärder, som måste af Tyskland kännas och uppfattas som fiendtliga, ss. afbrytande af handel och alla affärsförbindelser med detsamma eller öppnande af fri transit af krigsmateriell och annat kontraband öfver den olycksaliga banan där uppe i norr. Naturligen missräknar sig häruti England, ty därom torde väl inom det svenska folket alla vara ense, att sådana handlingar mot Tyskland komma vi aldrig att begå. Men därför skola vi röna samma öde, som England tillämnar denne sin fiende — att så vidt möjligt utsvältas. Kriget har nu varat sex månader, och redan mogna sådana frukter däraf. För hvarje ny månad som går — och vi ha säkerligen många sådana att vänta — blir kriget allt grymmare och behandlingen af de neutrala allt hänsynslösare. Det är bistra tider, som förestå.

Gifves det då ingen utväg, frågar man sig ovillkorligen, att afvärja denna för oss fördärfliga kontrabandspolitik eller med andra ord förmå England att följa allmän folkrätt emot oss? Vi ha haft en trumf härvid på hand, som vi gifvit ifrån oss. Det skedde, när Ryssland kunde draga $\frac{1}{4}$ miljon soldater från Finland för att kasta dem mot Tyskland. Hvad detta betydde för Tyskland behöfver jag ej påpeka. För vår del innebar det, att

ett värdefullt bytesmedel togs ifrån oss. Och det kunde Ryssland göra, sedan det vunnit full förvisning om, att Sverige vore absolut ofarligt. Den förvisningen åter ha vi själfva bibragt detsamma genom det ideliga trumpetandet om vår ovillkorliga neutralitet.

Ofta har hos oss framhållits vådan af att enskilde uttala sympatier för någon af de krigförande makterna. Isynnerhet under krigets första tid rädde på vissa håll en förskräckelse härför, som tog sig rent af löjliga uttryck såsom i Herr Staaffs interpellation med anledning af vår artikel i September-häftet af denna tidskrift, en förskräckelse, som endast kan förklaras — utom af den feghet, som håller på att bli ett karaktärsdrag hos stora delar af det svenska folket — af obekantskap med utrikespolitik. Ingen regering kan låta sin politik påverkas af enskilda uttalanden för eller mot i de neutrala länderna. Sådana uttalanden äro under nutida förhållanden lika naturliga som pressfriheten själf och förekomma också i de andra staterna, undantagandes möjligen Danmark, vida mer än hos oss. Det är blott en uppskrämd inbillning, som kan tro, att främmande regeringar däraf taga intryck. Nej, det är på ett helt annat sätt offentliga uttalanden verkligen betyda något för utrikespolitiken, nämligen som bevis på rådande stämningar. Och i det afseendet har vår press genom sitt enstämmiga och på de flesta håll rent hysteriska proklamerande af Sveriges neutralitet skadat oss tusenfaldt mer än några af enskilda personer gjorda sympatiuttalanden kunnat göra. Denna neutralitetshysteri, som på vänsterhåll gått ända därefter, att man inkvisitoriskt begagnat sig af ställningen till neutraliteten för att misstänkliggöra politiska motståndare, har gifvit utlandet en fingervisning, som det väl vetat att dra nytta af för sin politik gent emot oss. Sverige är ett land som man icke behöfver räkna med. Det omfattar neutraliteten à-tout-prix. Man behöfver ej taga hänsyn till det. Det var, sedan den ryska regeringen fått visshet härom, som den drog sina trupper ur Finland och därmed beröfvade oss det påtryckningsmedel mot England och dess kontrabandspolitik, som situationen satt oss i händerna.

Ty i dessa vargatider får man köpa sig till sin rätt. Satsen do ut des är ju äfven under lugna förhållanden en vanlig regel staterna emellan. Så mycket mera nu. Men genom det beroende,

hvaraf den ena makten står till den andra inom de olika allianssystemen, kan man påverka en genom en annan. Vägen till våra berättigade önsknings förverkligande i London går sålunda öfver Petersburg. Och det bytesmedel, som i detta fall stått oss till buds, var stort nog för att åt oss tillförsäkra som gengåfva hvad vi här talat om, fri handel enligt allmänna folkrättsliga regler — och möjligen annat med. Den chansen ha vi nu som sagt gifvit ifrån oss; och i det har den svenska pressen — jag medger som språkrör för flertalets opinion — sin dryga skuld.

Nu återstår oss af dylika bytesmedel blott ett, transitotrafiken, den legitima nämligen — en annan kan aldrig komma ifråga. Sverige har handeln mellan Ryssland och England i sin hand. Skola vi förstå att begagna oss häraf för att i London få gehör för våra berättigade intressen i kontrabandsfrågan? Lyckas ej det, så ha vi, ehuru ej varande i krig, att vänta krigets nöd och betryck. Sådant är vårt läge för ögonblicket.

Om tullarnas ekonomiska verkningar.

Af

Fritz H:son Brock.

(forts. fr. årg. 17, p. 356.)

För ett rätt värdesättande af den protektionistiska principen torde det vara skäl att erinra sig, hurusom tankegången, att det allmänna skall skydda och uppmuntra de ekonomiska krafterna för att få dem att växa sig starka, i tidigare tider, under århundradenas lopp, utgjort så godt som enda rättesnöret för alla länders näringspolitik. För hvar och en, som medger, att åtminstone ett visst om än begränsadt mått av sanning bör tillmätas den ofta förfäktade satsen, att ingen viktig och länge verkande institution varit utan nytta för sin egen tid, måste nämligen detta faktum vittna starkt till förmån för den protektionistiska åskådningen. Men såsom bland andra Herbert Spencer vid något tillfälle framhållit, bli äfven institutioner, hvilka på sin tid framkallats rent spontant av behovet och då verkat lifsbefordrande, om de få kvarstå länge efter, sedan de betingelser, som framkallat dem, förändrats, i stället till en black om foten på utvecklingen. Någon själfemotsägelse ligger därför ej uti att anse den protektionistiska principen i och för sig äga mycket af berättigande och dock samtidigt finna kritiken af densamma vid en viss tidpunkt i det stora hela befogad — t. ex. sådan den framträder i Smiths behandling af Merkantilsystemet ¹.

¹ Att Smith dock både ohistoriskt och delvis rent förriktigt uppfattat denna lära, se t. ex. Gustaf Schmoller: Das Merkantilsystem in seiner historischen Bedeutung: städtische, territoriale und staatliche Wirthschaftspolitik i Jhrb. f. Gesetzg. etc. 1884 pp. 15—61, omtryckt i Umriss und Untersuchungen, Leipzig 1898, samt Die wirtschaftlichen Beziehungen und Kämpfe der Staaten unter einander, die Handelspolitik. särsk. p. 1057 och följ. i Grundriss des Allgemeinen Volkswirtschaftslehre, II

Tar man emellertid och lägger fram för sig till granskning de aktstycken, på hvilka de stora klassiska förfäktarne af å ena sidan frihandeln — Smith och Ricardo — samt å den andra protektionismen — Hamilton och List — stödjade sina åsikter, torde man dock vid en oväldig pröfning bli tvungen att medge, att den position, som åtminstone List intager, är den teoretiskt minst anfäktbara. De liberala ekonomernas lärosatser äro nämligen allt för groft tillskurna, allt för generaliserande, för att vid närmare påseende bestå profvet.

Enligt Smith kunde, som bekant, inga statliga förhållningsregler främja näringslivet, utan hade istället alla utsikter att verka hämmande på detsamma. Enär hvar och en, som ostörd får sköta sig själf, söker sin egen högsta vinning och bättre än någon utom

Leipzig 1904. — För speciellt det absurda i den tron, som Smith dock delade med Fysiokraterna, att de merkantilistiska förfäktarne och statsmännen skulle som regel ha identifierat pänningarna med rikedom, se Onckens hela framställning af Merkantilismen i hans *Geschichte der Nationalökonomie*, Leipzig 1902. —

Den äldre engelska frihandelsrörelsen — representerad af namn som Dudley North, Nicholas Barbon m. fl. hvilka man tydligen gjort för mycket väsen utaf — synes enligt Ashley närmast endast ha varit ett utslag af politisk opportunism och icke alls ha hvilat på någon djupare teoretisk-ekonomisk öfvertygelse (»Not one of them really saw his way to a refutation of the fundamental idea of the *general balance*» — *The Tory Origin of Free Trade Policy* i *Quarterly Journal of Economics*, July 1897, omtryckt i *Surveys Historie and Economic*, London 1900).

Fysiokraternas frihetssträfvanden åter ha bottnat mera i allmänfilosofiska (än rent ekonomiska) öfverväganden (*Ex natura, jus et leges, ex homine, arbitrium, regimen et coercitio.*), och för hvarje fall vore det mycket felaktigt, att betrakta dem som något slags frihandlare. Etiketten »agrarmerkantilister» torde då passa betydligt bättre. Quesney t. ex. ansåg, att »statsmannen» bör bevilja åkerbruket »une protection décidée», och den frihandel, han förordar, gäller endast manufakturvarorna och har till syfte att hållå »den sterila klassens» vinst nere, så att de produktiva klasserna skola bli i tillfälle att förtjäna desto mer (Oncken a. a. p.p. 359, 364, 376).

Den författare, som antagligen fullständigast anticiperat Smith — på ett så frappant sätt, att man är starkt frestad antaga, att han direkt påverkat Smith — är den franske markisen René Louis Voyer d'Argenson (1694—1757), en märklig man, som Oncken inrangerar bland sina radikala reformmerkantilister, ehuru det är svårt att, — åtminstone af det referat, Oncken själf lämnar af markisens lära — däri finna några merkantilistiska drag. (Oncken a. a. pp. 273—275).

stående äfven förstår att bedöma, hvad som lönar sig bäst, samt det, som lönar sig mest, alltid måste vara det, som samhället sätter högsta pris på, är det tydligt — menar Smith — att det endast gäller att undvika alla auktoritativa, mer eller mindre godtyckliga ingrepp i näringslivet, och istället låta detta utveckla sig i full frihet, om man vill nå dess högsta möjliga blomstring. Tillämpade på den yttre handelspolitiken leda honom så dessa åsikter till ett *principiellt* fördömande af alla försök att dirigera handeln. Det vore därför också enligt hans mening en dårskap lika mycket af ett stort rike, som af den enskilde, att låta tillverka hemma, hvad man billigare kan köpa borta, ty näringslivet tvingas härigenom endast öfver från mera till mindre lönande verksamhet och nationalprodukten kommer därför härigenom att minskas.

Huru mycket nu än denna Smiths lära slagit an på hans samtids och närmaste halfsekels teoretiserande andar¹ äfven på kontinenten, där man dock borde haft anledning att redan från början se kritiskt på densamma, *in praxi* har den aldrig fullt slagit igenom, och på den inre näringspolitikens fält söker numera knappast någon att ens teoretiskt uppehålla den. Men äfven såsom försvar för frihandeln har den numera sjunkit ned till endast »a popular free-trade argument». Det finnes nämligen icke i våra dagar en nationalekonomisk vetenskapsman af betydelse, som längre vågar förneka riktigheten *in abstracto* af de synpunkter, som List² (och före honom Hamilton³ m. fl.) anfört emot »die Schule».

¹ Ricardo t. ex., som med sitt stora analytiska geni ej parade något högre mått af historiskt sinne, och därför hufvudsakligen såg på världen, sådan den tedde sig i den miljö, där han själf gjort sin praktiska gärning — d. v. s. sådan den tedde sig kring Bank och Lombard Street — var också genast färdig att med hull och hår — och i betydligt extremare form än Smith — acceptera dennes åskådning, samt vittnar också, att »under a system of perfectly free commerce, each country naturally devotes its capital and labour to such employments as are most beneficial to each», och att »this pursuit of individual advantage is admirably connected with the universal good of the whole. (Principles, ed. Gonner p. 114).

² Das nationale System der politischen Oekonomie 1841. Ny upplaga 1910 i Waentigs Sammlung sozialwissenschaftlicher Meister (Jena, Fischer). En god résumé af hufvudinnehållet i boken lämnar prof. Steffen i Ekon. Tidskrift 1904, p. 187 och följ.

³ Report on Manufactures 1791. Angående Lists föregångare se Gide — Rist: Geschichte der volkswirtschaftlichen Lehrmeinungen, Jena 1913 p. 312, not 2.

Denna hade nog i viss mening rätt, menar List, nämligen om man fattar den ekonomiska vetenskapen endast som en »Theorie der Werte», men eftersom »die Ursachen des Reichtums sind etwas ganz anders als der Reichtum selbst», och »die Kraft, Reichtümer zu schaffen, ist unendlich wichtiger als der Reichtum selbst», kan man ej i sin betraktelse stanna härvid, utan för att förklara de ekonomiska företeelserna måste man vid sidan om den klassiska läran ställa, hvad han med ett kanske mindre lyckligt uttryck kallar en »Theorie der produktiven Kräfte»¹ d. v. s. man får ej nöjas med att betrakta nationerna endast från statiska och mekaniska synpunkter, utan måste fatta dem såsom i utveckling stadda organismer. Men eftersom nationen är en evig person, hvilken måste ta hänsyn till fjärmare intressen än dem, individen som sådan beaktar, är det klart, att Smiths åsikt måste vara oriktig, att hvad, som är klokt för den enskilde att göra, icke kan vara en dårskap, om det företages af en stor nation (»weil ein Schneider keine Nation und eine Nation kein Schneider ist»)².

Det kan därför naturligen också gifvas fall, då en temporär uppoffring, sådan en skyddstull enligt den klassiska läran måste medföra, låter försvara sig. Tullen bör dock aldrig vara annat än en uppfostringstull och offret [stå i rimlig proportion till de väntade fördelarne. Därför är det dåraktigt att skydda näringar, för hvilka ett land ej har naturliga förutsättningar, liksom ett ännu föga framskridet land åtminstone till en början är bäst betjänt af frihandeln. Sedan, allt efter som utvecklingen fortgår, bör man först pålägga endast låga tullar, hvilka så småningom höjas, i den mån landet blir i stånd att själf tillgodose sitt behof efter varan. När emellertid industrien börjat växa sig fullt konkurrensduglig, skola tullarna åter successivt sänkas. Aldrig vid något tillfälle böra de föröfrigt ha satts så höga, att all utländsk konkurrens är utesluten, ty då fylla de ej sitt syfte, utan endast demoralisera i stället för att uppfostra.

Hela den Listska läran är — något som också Rist framhåller — närmast framställd i agitatoriskt syfte för att förmå tyskarna att förstärka sitt industriskydd gent emot det öfverlägsna England,

¹ a. a. p. 225.

² Ibidem p. 258.

och otvifvelaktigt torde vara, att en öfvervägande jordbruksstat kan ha stor fördel af att med konstlade medel söka påskynda den industriella utvecklingen. Att lämna den enskilda företagsambeten utan allt skydd gent emot utländsk konkurrens, medan den samtidigt har att kämpa med de svårigheter, oskolade arbetskrafter, dåliga kommunikationer och ett föga utveckladt bank- och kreditväsende medföra, kan naturligen i mycket hög grad försena en lyckosam utveckling äfven för ett land, hvars naturliga resurser tyckas ha prädestinerat det till ett framstående industriland¹.

Dessa satser äro i själfva verket så påtagliga, att icke ens Smith kunnat vara helt blind för desamma. Han medger nämligen, att skyddstullar »visserligen kunna ha den verkan, att en industri uppammas fortare, än eljest skulle ha blifvit fallet och att efter någon tid kunna denna industris alster måhända tillverkas lika billigt eller t. o. m. billigare än i utlandet», men af detta medgifvande kan dock enligt honom ej följa, att landets näringslif eller inkomst kan dra någon vinst af protektionen. »Ett samhällens näringslif» — menar han nämligen — »stegras blott i proportion till kapitalets ökning, och dess kapital kan ökas endast i förhållande till, hvad så småningom kan sparas af dess intäkter. Men den omedelbara följderna af en dylik (protektionistisk) lagstiftningsåtgärd är en minskning i inkomster, och hvad som bidrager till att minska inkomsterna, har säkerligen ingen utsikt till att öka kapitalet raskare, än det skulle ha ökats af sig själft, om man öfverlätit åt både kapital och näringslif att utfinna sina naturliga användningsfält».

Vid första ögonkast kan denna bevisföring tyckas nog så bindande och länge gällde den äfven som fullgod, men vid närmare granskning kunna dock åtskilliga invändningar göras emot densamma.

¹ Jmfr t. ex. Marshall: Some Aspects of Competition, (journ. of the Royal Statistical Society, 1890 p. 615 o. följ). Äfven en så utpräglad frihandlare som Taussig medger, att hans egna undersökningar ledt honom till den tron, »that on the whole the first growth of manufactures in this country, in the early years of the nineteenth century, was advantageously promoted by restrictions on competing imports» (The present position of the doctrine of free trade. Proceedings of American Econ. Association. 1904).

Först och främst är det nämligen ej absolut säkert, att en moderat skyddstull någonsin kommer att medföra ens en öfvergående minskning i nationalinkomsten, ty liksom vi sett, att finanstullen kan tänkas understundom genom sina indirekta verkningar medföra en vinst för det tullpåläggande landet, är detta naturligen äfven fallet med skyddstullen, då denna ju delvis verkar på samma sätt som en finanstull och åstadkommer en minskning i efterfrågan efter utländska varor. Blir därför den indirekta vinst, tullen i sin så att säga egenskap af finanstull inbringar det tullpåläggande landet — något som i vissa gränsfall med låga tullar mycket väl låter tänka sig — större, än den förlust, som uppstår därigenom, att den tullskyddade varan nu endast kan erhållas för större offer af produktionskrafter, är det ju tydligt, att här aldrig kan blifva tal om ens en momentan minskning af nationalinkomsten såsom följd af tullens påläggande.

Den nu behandlade invändningen torde dock kanske vara af mera teoretiskt än praktiskt intresse. Det samma kan däremot ej sägas om de invändningar, som List med all rätt anfört emot Smiths »Ersparnistheorie». »Die Bildung der materiellen Nationalkapitale» — skriver han — »geht auf ganz anderem Wege von statten als auf dem der blossen Ersparnis wie beim Rentier, nämlich wie die der produktiven Kräfte überhaupt vermitters Wechselwirkung zwischen dem geistigen und materiellen Nationalkapital und zwischen dem Agrikultur-, Manufaktur- und Handelskapital. Die Vermehrung der materiellen Nationalkapitale ist bedingt durch die Vermehrung der nationalen Geisteskapitale und umgekehrt»¹. —

Industrilifvets stimulerande och civilisatoriska inverkan på de produktiva krafterna, hvilken List så starkt framhållit, vill ej heller någon i våra dagar på allvar förneka. Men sedan industrien väl blifvit inplanterad i ett land, en skicklig arbetarstam upptränats samt transport- och bankväsendet fullkomnats, kunde man däremot tycka, att skyddstullarnes raison d'être skulle ha bortfallit, och detta torde också vara grunden till, att i våra dagar de flesta nationalekonomer äro frihandlare. De förneka ej riktheten i och för sig af Lists argumentation, men de förmena — och väl med rätta — att densamma för åtminstone våra väst-

¹ a. a. p. 327

europiska industisamhällen ej längre äger betydelse. Hvad List själf angår, stod ju för öfrigt äfven för honom såsom den industriella utvecklingens ideala slutmål ett fritt byte mellan å ena sidan den tempererade zonens agrikultur-manufaktur-handelsstater och å den andra de tropiska regionernas till öfvervägande grad råvaruproducerande länder.

Att därför tullskyddet i våra modärna industristater — för hvilka, som nämndt, »the infant-industries argument» knappast längre kan sägas äga någon bärkraft — likvisst med ifver förfäktas ej enbart af »intressenter» — något som ju ej bör förvåna — utan äfven af många både kunniga och oegennyttiga män, hvilka dessutom gärna förklara sig såsom »i princip» frihandlare,¹ torde till största delen, om ej helt och hållet, finna sin grund i den omständigheten, att den fria konkurrensen — den förutsättning på hvilken den äldre frihandelsläran byggde — så betänkligt krympt samman i och med de under senaste årtiondenas ekonomiska utveckling allt allmännare uppträdande monopolbildningarne inom näringslifvet.

Vi kunna därför, vid behandlingen af vårt ämne, ej underlåta att taga med i räkningen, i hvad mån uppkomsten af truster och karteller, med hänsyn till deras verkningar för såväl nationalinkomstens storlek som näringslifvets stabilitet, kan lämna argument i händerna på skyddstullvännerna utöfver dem, hvilka redan förbrukats vid den äldre diskussionen².

Det gamla protektionistiska argumentet, att endast med tillhjälp af skyddstullar blir det egna näringslifvet tillförsäkradt en

¹ Ett exempel härpå utgör Ebbe Hertzberg. Se ett hans föredrag öfver »Beskyttelsesspörsgsmaalet» i »Statsøkonomisk Tidsskrift, 1904, p. 141.

² Jmfr L. L. Price (Free Trade and Protection, Econ. Journal, 1902) som skriver (p. 317): It is possible, and not illegitimate to argue that the increasing prominence of combinations, of which Trusts are one conspicuous example, suggests some revision of that assumption of competition between individuals, on which Free Trade, together with the scheme of economic theory, with which it is linked, is, in the last analysis, based. For these reasons, then, it may be urged that the case for Free Trade requires to be stated afresh, that the question was not settled by the discussions of the middle of the last century, and that no answer will meet the demands of the new situation, which refuses to take into account the fresh circumstances that have arisen.

så pass stor och stadig marknad, att det kan inrätta sig för rationell drift och således bli i stånd att uppta konkurrensen med utlandet, skulle nog också i vår tid och under våra förhållanden saknat varje berättigande, därest ej den nya situationen mellankommit, som monopolen skapat.

Bortsåge vi från möjligheten af monopolbildningar, skulle nämligen icke de främmande länderna, äfven om de själfva vore tullskyddade, kunna i större utsträckning sälja till billigare priser i utlandet. Visserligen skulle då, likasåväl som vid ren frihandel, ett bortslumpande af öfverproducerade varor understundom kunna förekomma, men detta förfarande skulle dock aldrig kunna upphöjas till regel¹. Men måste således prisen vid inre konkurrens äfven för de tullskyddade länderna ställa sig lika på exportmarknaden och den inre, är det åter tydligt, att ett land, därest dess industri redan i sin utveckling nått en sådan höjd, att uppfostringstullar i egentlig mening ej längre äro af nöden, näppeligen skulle kunna ha något gagn af skyddstullar. Ägde landet lika goda naturliga förutsättningar för varans producerande som utlandet, skulle industrien trifvas lika bra oskyddad, därest endast den egna marknaden vore tillräckligt stor eller också stora neutrala marknader gåfves; vore åter hemmarknaden och de fria marknaderna för små för att bereda tillräcklig afsättning åt verk af rationell storlek — hvilken, som känt är, varierar mycket inom olika industrier — kunde detta åter ej afhjälpas därmed, att man omgärdade det egna landet med tullar.

Det får således anses vara den omständigheten, att skyddstullen är »the mother» eller, om man så hellre vill, »the foster-mother of trusts», som utgör hufvudorsaken till, att man äfven

¹ Auch ohne ein inländisches Kartell wird es auf die Dauer keine billigeren Auslandsverkäufe geben. Denn wenn die Preise im Inland höher sind, wird jeder suchen, seine Produktion im Inlande unterzubringen und dadurch wird in der betreffenden Exportindustrie bald eine solche Konkurrenz auf dem inländischen Markt eintreten, dass sich die Preise denen des Auslandes gleich stellen werden. (Liefmann: Schutzzoll und Kartelle, Jena 1903 p. 16. Jmfr. Smart: The Return to Protection, London 1906 p. 152).

för ett fullt utveckladt industriland fortfarande kan enligt föregående resonemang med något fog fordra tullskydd¹.

På grund av monopolet blir det nämligen möjligt — menar man — för de utländska tullskyddade producenterna att, genom att beskatta sina egna landsmän, i utlandet drifva en s. k. »unfair»

¹ Frågan om tullarnes betydelse för de monopolistiska producent-sammanslutningarnes uppkomst har varit mycket debatterad. En dylik sammanslutning kan visserligen också uppkomma förutan tullar, då af naturliga skäl producenternas antal är ganska ringa, men gifvet är, att de starkt tullskyddade länderna skola kunna visa upp flera och starkare sammanslutningar än ett frihandelsland som England. Att med Liefmann söka »hufvudorsaken till de monopolistiska sammanslutningarnas ringa utveckling i England i de engelska företagarnes ekonomiska åskådningar — i deras benägenhet för att fasthålla vid den extrema liberalismens läror» (Schutzzoll und Kartelle pp. 8 o. 9) — förefaller därför väl sökt, ty såsom Levy just med hänsyn till England framhåller, kan frihandeln ännu anses som skydd mot en monopolistisk prispolitik i sådana industrier, »in denen eine bequeme Einfuhrmöglichkeit, sei es derselben Ware sei es von Surrogaten überhaupt besteht.» (»Somit bietet der Freihandel in der Tat für einen grossen Kreis des britischen Industriewesens eine genügende Erklärung für die Nichtexistenz von Kartellen und Trusts.» Monopole, Kartelle und Trusts, Jena 1909, pp. 182 o. 179.)

Emot den åskådningen, att tullarne skulle i allmänhet utgöra ett nödvändigt villkor för trusternas tillkomst eller åtminstone fortbestånd, kan nu visserligen — såsom t. ex. Jenks gör (The Trust Problem, New-York 1907, p. 47) — invändas, att om tullarne fölle bort och med dem de nationella sammanslutningarne, skulle i stället internationella dylika uppstå. Detta synes dock föga troligt, enär antalet af de producenter, som skulle förenas, blefve synnerligen stort och komme att arbeta under ytterst olikartade förhållanden — tvenne omständigheter, hvilka pläгат anses (t. ex. af Ely, Monopolies and Trusts eller Liefmann, Karteller och Trusts) synnerligen försvåra tillkomsten af monopolistiska sammanslutningar.

Visserligen kan mot denna argumentation anföras, att verkligheten jäfvar densamma. Dels kan man nämligen visa hän på, att, om det vore sant, att allt för många producenter näppeligen låta förena sig i en sammanslutning, skulle utvecklingen af de många trusterna i Nordamerika — som ju inom sina tullmurar är en hel liten värld för sig — vara oförklarlig, och dels kan man också peka på de många internationella öfverenskommelser, som redan finnas. Granskar man emellertid med allvar dessa fakta, tror jag dock, att det stöd, de lämna för åsikten om möjligheten af trusternas internationalisering, är mera skenbart än verkligt. Utvecklingen i Amerika skulle näppeligen — trots de höga tullarne — blifvit, hvad den blifvit, därest de primära förutsättningarne för ett relativt fritt näringslif verkligen förelegat t. ex. i och med en ordentlig och strängt opartisk kontroll öfver järnbaneväsendet. (Om hur detta senare tjänat monopolintresset, se t. ex. Herr: Der Zusammenbruch der Wirtschaftsfreiheit

konkurrens, d. v. s. där sälja sina varor under deras medelproduktionskostnader; och det kan då alltid tänkas, att de utländska monopolisterna söka krossa en redan existerande inhemsk industri eller förhindra uppkomsten af en dylik genom systematisk »dumping» under långa tidrum, samt att detta skall lyckas dem, oakadt industrien i fråga har i inlandet lika goda eller t. o. m. bättre naturliga förutsättningar för sin trifselse än i utlandet, och dessutom den inländska marknaden är tillräckligt stor.

Men i sådant fall, måste man — huru mycket frihandlare »i princip» man än må vara — dock anse det ligga reson uti, att inlandet söker skydda sin egen industri genom tullar, ty det gamla frihandlarordet, att man bör köpa en vara, där man kan få den billigast, har här förlorat sin giltighet, eftersom det med säkerhet kan väntas, att den utländske producenten, så snart han med den billiga försäljningen i inlandet nått sitt mål och krossat den inländska industrien, åter kommer att ansenligt höja prisen. De svenska socialisterna, som i allmänhet ställa sig fientliga gentemot tullskyddet, ha därför äfven för det fall, »dumping» föreligger, åtminstone »i princip» erkänt tullarnes berättigande¹.

Vill man emellertid på allvar bilda sig en åtminstone ungefärlig föreställning angående frågan, huruvida och i hvad mån den utländska »dumpingen» bör kunna ge anledning till tullpolitiska skyddsåtgärder från inlandets sida, får man dock ej resonnera för vagt och allmänt, utan måste något närmare se till, dels hvilka orsakerna till dumpingen äro, och dels i hvad mån de i själfva verket kunna väntas skola förmå de utländska producenterna att sälja till billigare priser borta än hemma.

... in den Vereinigten Staaten von Amerika. Jena 1906). Och hvad de internationella trusterna eller kartellerna angår, ha de haft föga framgång och hufvudsakligen berört varor, där monopolbildningen haft stöd i starkt begränsade naturtillgång. (Se t. ex. uppgifterna hos Fontana-Russo: Handelspolitik, Leipzig 1911, p. 190 not 2). Den omständigheten åter, att trustar i olika länder ingå prisöfverenskommelser med hänsyn till neutrala marknader, kan intet bevisa i förevarande hänseende. Dessa öfverenskommelser ha ju i sista hand tullarne i de resp. länderna till förutsättning. Utan dessa inga nationella trustar och intet fåtal producenter, mellan hvilka en pris- eller annan öfverenskommelse, som gäller afsättningen, är lätt att få till stånd.

¹ Se tullmotionen vid 1913 års riksdag.

Bortse vi då tillsvidare från den mera tillfälliga dumpingen af öfverloppsposter — hvilken ju mindre hotar industriens själfva existens, än mera endast blir till skada för näringslivets stabilitet, hvarom vi senare skola tala — kan man hufvudsakligen skilja mellan tvenne slag af mera permanent dumping: 1:o »destruktiv dumping», hvarmed menas, att utlandet säljer till underpris och med förlust i direkt afsikt att krossa inlandets industri, och 2:o sådan dumping, som må anses omedelbart förmånlig utan hänsyn till dess mera aflägsna verkningar.

Beträffande det förstnämnda slaget af dumping anser Pigou det vara öfverflödigt att söka skydda sig däremot af den enkla anledningen, att dylik dumping aldrig förekommit och väl ej heller någonsin kan tänkas äga rum, åtminstone icke så länge ej alla öfriga länders (utom inlandets) industrier på området ifråga blifvit sammanförda till en enhet. Orsaken härtill skulle åter vara den, att t. ex. en tysk kartell eller en amerikansk trust icke skulle ha någon fördel af att komma sina brittiska konkurrenter till lifs, enär den ändå af konkurrenterna i andra länder skulle hindras ifrån att skörda frukterna af sina ansträngningar. »It will not, therefore, be worth its while to dump unless it has a world-embracing monopoly»¹.

Huruvida »destruktiv dumping» verkligen någonsin förekommit eller ej, är nu en sak, hvarom meningarna naturligen kunna gå isär rätt mycket, bl. a. därför, att den ötvifvelaktigt i många fall måste vara synnerligen svår att skilja från den under mom. 2 upptagna dumpingen. Men Pigous argumentation, att »destruktiv dumping» skulle såsom meningslös knappast vara tänkbar, så länge industrien i fråga ej slutit sig samman i ett »world-embracing monopoly», omfattande åtminstone alla de viktigaste producenterna förutom inlandets, synes dock ganska plausibel. Ty visserligen är det sant, att om man delar den af Pigou, bland andra, uttalade åsikten², att priset på en vara vid »monopolistic competition» i allmänhet ställer sig högre än vid »simple competition», bör man också kunna medge, att det för de stora tullskyddade industriländerna, hvilkas

¹ Protective and preferential import duties. p. 22.

² Wealth and Welfare, London 1912, Part II, ch. X.

producenter äro sammanslutna hvar inom sitt land, skulle kunna vara en fördel, om t. ex. Englands många producenter inom branschen i fråga blefvo krossade, och detta alldeles oafsedt, att monopolisterna, då de aldrig kunna beräknas skola konkurrera ut hvarandra, kanske med en viss sannolikhet kunde vänta en med konkurrenterna förmånlig prisöfverenskommelse¹. Men medgifvas måste dock, att eftersom knappast ett aftal om en rättvis fördelning af kostnaderna för att genom »destruktiv dumping» krossa en frihandelsstats industri kan tänkas på förhand ingången mellan monopolistländerna, måste utsikterna bli synnerligen små för att dylik dumping, företagen af monopolisten i ett enskildt land, någonsin skulle kunna löna sig. Lyckades han nämligen med stora offer nå sitt mål att krossa industrien i frihandelslandet, finge han ju dela sin segers frukter med öfriga monopolister, och ytterst ovisst blefve därför, om vinsten för honom någonsin komme att stå i rimlig proportion till offret. Sannolikheten för att »destruktiv dumping» verkligen skall praktiseras, blir emellertid under sådana omständigheter naturligen mycket ringa, och praktiskt taget kan man därför kanske ge Pigou rätt uti, att sådan den industriella världssituationen för närvarande ter sig², behöfver ett land vid ordnandet af sina tullförhållanden knappast ta någon hänsyn till den fara för den inhemska industrien, som den destruktiva dumpingen skulle kunna innebära.

Hvad åter det andra fallet af permanent dumping angår, är otvifvelaktigt sannolikheten för dess förekomst åtskilligt större, hvarför vi något mera ingående skola uppehålla oss vid detsamma.

¹ Dylika öfverenskommelser mellan trusterna i olika länder ingås ej så sällan. En sådan ha vi t. ex. mellan Svenska Cementförsäljningsaktiebolaget och motsvarande danska och nordtyska karteller. (Se Palmstierna: Dyrtid och trustväsen, Stockholm 1912. p. 20).

² Annorlunda ställde sig saken naturligen på den tid, då England ensam innehade den industriella världshegemonien. So sagte 1815 Lord Henry Brougham im englischen Parlament, »that it was well worth while to incur a loss on the exportation of english manufactures in order to stifle in the cradle the foreign manufactures» und zehn Jahre später wurde fast mit denselben Worten das gleiche vom Parlamentsmitglied Hume wiederholt. Professor Smart führt Artikel an, die England jahrelang zum halben Inlandspreis nach Indien verkauft hat, um die Eingeborenen an sie zu gewöhnen und um diese Artikel später auf ein besseres Preisniveau zu heben. (Morgenroth: Die Exportpolitik der Kartelle. Leipzig 1907 p. 38).

Ett faktiskt påvisande af förekomsten af dylik dumping motiverar emellertid ej utan vidare fordran på tullskydd, ty visserligen måste medgifvas, att äfven om den utländske producenten skulle ha fördel af att permanent sälja under själfkostnadspriser på »inlandsmarknaden», skulle han dock naturligen ha ännu större fördel af att där höja prisen till monopolpris, sedan inlandets egen industri blifvit förstörd, men faran för att den utländske producenten genom en försäljning, som endast tar hänsyn till hans omedelbara intresse, skulle helt kunna krossa den inländska industrien, torde i själfva verket ej vara synnerligen stor. Förhållandena kunna nämligen knappast tänkas sådana, att det blir omedelbart fördelaktigt att sälja mera än en relativt mindre del af hela produkten till underpris¹. Utsikt förefinnes därför alltid för de gynnsammast ställda inländska företagen att motstå den utländska konkurrensen och på så vis tvinga den utländske monopolisten att för beständigt hålla de lägre prisen.

Blir detta emellertid slutresultatet af den utländska dumpingen, kan den ju näppeligen anses för inlandet oförmånlig och bör således ej heller anses vara något, hvaremot man måste värja sig med tullar. Naturligen kommer till följd af denna dumping en högljudd klagan att väckas till lifs, då genom densamma en del produktivkrafter fördrivas från den näring, i hvilken de tidigare funno, sysselsättning, men man får ju trösta sig med, att de industrigrenar, i hvilka den undersålda näringens produkter ingå som råmaterial eller halffabrikat, i stället bli så mycket mera gynnade; och alla skäl, som i allmänhet tala för frihandeln, synas för öfrigt äfven i detta fall mana till att tullar ej åsättas.

Finge man emellertid antaga, att t. ex. på grund af den inhemska marknadens litenhet industrien i inlandet skulle helt kunna undertryckas af den utländske monopolisten, äfven om denne sålde, utan biasikter, till endast för honom själf förmånli-

¹ You can afford to sell 10 per cent of your make at a loss if you thereby reduce the cost of your whole production by an amount greater than the loss on the 10 per cent. But this proposition cannot be true if you are consuming 10 per cent and dumping 90 per cent, and the advantage of dumping disappears long before you have got anything like these figures. (Sir Hugh Bell i Spectator, 1 Nov. 1903, cit. efter Smart a. a. p. 161.).

gaste priser, skulle man ju knappast kunna förneka, att för sådant fall en måttlig skyddstull kunde vara på sin plats. Har den inhemska industrien väl blifvit krossad, är nämligen — som förut antydt — all anledning antaga, att den utländske monopolisten åsätter sin vara monopolpris på den inländska marknaden. Men få konsumenterna ändå bära dryga kostnader, innefattande monopolvinstmoment, som gå till utlandet, bör det — åtminstone om produktionen af varan passar något så när för inlandet, så att ej de inländska konkurrensprisen ställa sig lika höga som det utländska monopolpriset — kunna anses förmånligare att själf producera varan¹. Den omständigheten, att det finnes flera konkurrerande säljare till varan, kan ju ej heller — om dessa endast utgöras af större monopolbolag, med makt hvart och ett öfver sin nationella marknad — garantera, att inlandet, om dess industri krossades, skulle kunna få varan till fri-konkurrenspriser, då ju, äfven bortsett från möjligheten af prisöfverenskommelser de olika bolagen emellan, prisen — som förut nämnts — vid »monopolistic competition» som regel ligga högre än vid »simple competition». Äfven för sådant fall skulle således utlandet kunna göra en extra och obehörig vinst, och äfven för sådant fall skulle därför tullar kunna försvaras. Endast således för den händelse, att det äfven finnes andra länder, i hvilka varan producerades under fullt fri konkurrens, samt utsikterna voro ringa eller inga för monopolbolagen att förkväfva dessa länders tillverkning, skulle åter, trots stadigvarande utländsk dumping, som hotade helt förgöra den inhemska industrien, en skyddstull knappast kunna försvaras.

¹ Därest varan efter tullarnes påläggande förtrustades i inlandet, är det ju troligt, att det inhemska monopolpriset komme att ligga något högre än det utländska, om nämligen de inländska produktionskostnaderna pr. st. vore högre, något som t. ex. vore antagligt, om lagen för »increasing return» spelade någon större roll vid varans framställande. Men äfven för sådant fall skulle det — åtminstone om skillnaden i pris ej vore allt för stor — kunna vara för nationalinkomsten förmånligt att skydda varan, när i så fall den »monopolskatt», som konsumenterna blefvo underkastade, dock komme att stanna inom landet. Om man af anförda skäl anser skyddstull nödvändig, är dock naturligen lämpligast att samtidigt införa en produktskatt af det slag, vi förordat för vår sockerbeskattning. (Ekon. Tidskrift 1912, p. 323). Skulle utlandet direkt eller indirekt lämna utförselpremier, blefve en dylik skatt än mer att rekommendera.

Som det emellertid ej får anses alldeles uteslutet, att en eller annan artikel hufvudsakligen produceras under monopolistiska villkor i tullskyddade länder, kunde man nu enligt det föregående tycka, att äfven de principfastaste frihandlarne åtminstone i mindre länder och för vissa fall borde kunna erkänna det berättigade i ett kraf på tullskydd.

Då så emellertid knappast sker, torde detta åter, beträffande föreliggande fall, närmast bero därpå, att man allmänt tyckes anse, att det aldrig kan bli direkt förmånligt för de utländska monopolisterna att dumpa sina varor under själfkostnadspris, därest ej lagen för »increasing return» gör sig starkt gällande äfven sedan den monopolistiska produktionen blifvit så utvidgad att den tillfredsställer hela det inhemska behovet. Och eftersom man menar, att detta näppeligen någonsin torde inträffa, håller man före, att en permanent dumping, föranledd af den utländske monopolistens omedelbara intresse, är att frukta och ta hänsyn till ungefär lika litet som den förut omtalade destruktiva dumpingen. Ett fullständigt godkännande af detta resonemang går dock knappast för sig.

Oafsedt om det verkligen alltid förhåller sig så, att lagen för »increasing return» ej längre gör sig gällande vid en vidare utvidgning af produktionen utöfver landets eget behof, något som särskildt beträffande vissa grenar af järn- och stålindustrien torde kunna starkt ifrågasättas, är det nämligen att märka, att, för att ett dumpande under själfkostnadspriser skall vara för monopolisten direkt förmånligt, fordras ingalunda med nödvändighet, att den vidare produktionen utöfver inlands-behovet skall ske i de fallande omkostnadernas tecken, utan är det fullt tillräckligt — åtminstone därest vid det inländska monopolprisläget den inhemska efterfrågan ej faller allt för snabbt vid en stegring i priset — att produktionskostnaderna ännu intill detta monopolprisläge visat en fallande tendens¹. Men ett fördelaktigt dumpande af perma-

¹ För att visa detta anföra vi följande exempel:

Pris.	Omkostnader.	Vinst pr. st.	Afsättning.	Nettov.
17 kr.	10	7	100	700
16 »	9,5	6,5	110	715
15 »	9,5	5,5	120	660

Monopolvinstläget är här 16 kr. Förmånligt blir emellertid för monopolisten att sälja endast 100 enheter på hemmarknaden och dumpa 10

nent natur kommer ju härigenom att bli åtminstone något mera sannolikt, än man i allmänhet föreställer sig.

Det torde likvisst vara ganska säkert, att de fall, i hvilka lagen för »increasing return» gör sig gällande vid ett utvidgande af produktionen till att omfatta hela den inländska vid monopolpris effektiva efterfrågan, som regel, äfven då det gäller smärre och medelstora länder, torde höra till undantagen; och är det frågan om de stora industristaterna, kan det väl anses så godt som säkert, att där faktiskt förekommande dumpande knappast i något fall orsakas af lagen för »increasing return». Det skulle därför egentligen endast vara monopolisterna i de smärre tullskyddade industristaterna, som skulle kunna tänkas med fördel bedriva permanent dumping på den utländska marknaden. Men då, såsom vi förut nämnt, det dumpade partiet ej gärna kan tänkas utgöra mera än en mindre del af hela den producerade varumängden, är det under sådana omständigheter ganska tydligt, att knappast så stora partier kunna dumpas, att ens industrien i ett mindre land däraf kan hotas till sin existens. Och enligt hvad vi förut sagt, skulle därför ej heller faran för denna art af dumping — i trots af att den mycket väl kan tänkas understundom förekomma — kunna motivera ett tullskydd.

Det återstår för oss således nu endast att se till, i hvad mån ett dylikt skydd kan anses påkalladt med hänsyn till det mera tillfälliga dumpandet af öfverloppsposter — något, som vi dock vilja afhandla i sammanhang med tullarnes betydelse för näringslivets stabilitet.

Innan vi emellertid öfvergå till frågan om tullarnes betydelse för näringslivets stabilitet, torde det vara skäl att något närmare undersöka, huruvida ej skyddstullar i stället kunna vara påkallade för att i inlandet fostra monopol, hvilka i sin tur kunna drifva permanent dumping på den utländska marknaden.

När vi sett, att dumpandet under omständigheter kan vara direkt förmånligt för det utländska monopolet åtminstone i mindre

enheter till t. ex. 8 kr. pr. st. För partiet på hemmarknaden förtjänar han då 750 kr. [100 (17—9,5)] och förlorar på det dumpade partiet endast 15 kr. Nettovinsten blir således på grund af dumpandet 735 kr., d. v. s. 20 kr. större.

länder, kan det naturligen äfven tänkas förmånligt för ett inländskt monopol; och nära till hands ligger därför den tanken, att det också skulle kunna vara fördelaktigt för landet som helhet betraktadt. Ofta nog hör man ju för öfrigt från de mest skilda håll — af konservativa som socialister — de modärna trustbildningarne prisas på grund af deras förmåga att organisera produktionen och minska produktionskostnaderna; och man får häraf ovillkorligen det intrycket, att trusterna allmänt anses såsom mäktiga häfstänger till främjande af den nationella rikedom. Visserligen resas särskildt från radikalt håll invändningar emot dem på grund af deras mindre förmånliga inverkan på fördelningen, och som något speciellt obilligt plär också från detta håll anföras, att de sälja sina varor billigare borta än hemma. Men till tröst mot detta sistnämnda onda framhålles dock understundom, att de högre inlandsprisen i många fall endast utgöra ett skenbart ondt, enär de produktionsutvidgningar, som i sista hand af dem möjliggöras, tillåta att inlandsprisen — trots det de sättas högre än utlandsprisen — likvisst i många fall kunna hållas lägre, än som varit möjligt, om man skulle inskränkt produktionen till att omfatta enbart hemmarknadens förseende.

Enligt vårt förmenande äro emellertid de nu anförda meningarna högst öfverdrifna utsmyckningar af tullarnas och trusternas välsignelsebringande verkningar, och vi tro oss i stället på goda grunder ha rätt att starkt draga i tvifvelsmål, huruvida någonsin de lyckliga eventuella följder af dessa institutioner, som ofvan framhållits, kunna bli realiserade.

Man måste nämligen först och främst betänka, att de stora besparingar, en trust i allmänhet erfarenhetsmässigt kunnat införa — och som gifvit upphofvet till dess goda ekonomiska renommé — i själfva verket gällt industrier, hvilka varit starkt tullskyddade, och i hvilka därför den fria konkurrensen ej fått fritt och obehindradt verka. Där näringslivet är fullt fritt, är det däremot tämligen tydligt, att starka och effektiva industrienheter utbildas, lämpade för existenskampen. Och skulle än i sådant fall den gemensamma ledningen af hela den nationella produktionen på området kunna innebära någon ytterligare ekonomisering, står dock emot denna fördel de större administrationskostnaderna i

och för kontroll, resp. de större förlusterna på grund af bristande kontroll, och den nettovinst, som blefve en följd af sammanslutningen, kunde därför med all säkerhet ej anslås synnerligen högt.¹

Äfven om vi emellertid, för att tillmötesgå våra meningsmotståndare, antoge, att resultatet af en sammanslutning af fullt konkurrensdugliga företag blefve minskade produktionskostnader pr. varuenhet, följer häraf dock ingalunda såsom en själfklar sak — något som likvisst aldrig frambålles — att trustbildningen på denna grund skulle betyda en nationalekonomisk vinst. Om vi nämligen få antaga — ett antagande som ej torde vara allt för djärft — att de flesta trustbolagsdirektörer resonnera ungefär som Svenska Sockerbolagets chef: att bolaget ej är någon välgörenhetsinrättning,² ha vi ju att emot den nationalekonomiska vinst, som kan uppstå, tack vare den ekonomisering af kostnader, som sammanslutningarna eventuellt medföra, att sätta den nationalekonomiska förlust, som uppkommer därigenom, att trustbolagets monopolpriser komma att ligga högre, än konkurrenspriset förut

¹ Se härom t. ex. Hobson: *The evolution of modern capitalism*, London 1906, pp. 138 o. 139; Ely: *Monopolies and Trusts*, New-York 1906, p. 167; Levy: *Monopole, Kartelle und Trusts*, Jena 1909, p. 189, m. fl. Ett stöd för åsikten, att de stora trustbolagen ej som regel besitta någon större ekonomisk öfverlägsenhet, lämnar också Macrostys undersökningar öfver de engelska trusternas ekonomiska resultat. (*Business Aspects of British Trusts*, *Econ. Journal*. 1902, p. 347 och följ.). Af dessa framgår nämligen, att de flesta af de omnämnda företagen kunde skatta sig lyckliga, om de normalt förräntade sig. Hade emellertid koncentrationen verkligen medfört afsevärda nettobesparingar, skulle väl det finansiella resultatet blifvit mer lysande. »Diese Tatsachen» — menar också Fontana-Russo, som anför Macrostys undersökningar (a. a. p. 189) — »würden beweisen, dass der Schutz, wenn er auch nicht immer unentbehrlich ist für die Entstehung der Trusts, doch fast immer nötig ist zu ihrem finanziellen Erfolge.»

² I äldre upplagor af sin *Economics of Industry* (1892), företräder Marshall delvis en annan mening, då han skrifer: »In some cases the owners of a monopoly will take a price that affords them less than the greatest net revenue, because they are willing to sacrifice themselves a little in order to benefit the consumers of their goods much». Ely, som anför förestående uttalande af Marshall, finner det emellertid föga antagligt (a. a. p. 223).

lågo;¹ och om, såsom är att vänta, lagen för «increasing return» för varan i fråga ej gör sig allt för starkt gällande eller efterfråganskurvan efter varan ej visar för stor känslighet för ändringar i priset, kan slutresultatet af monopolets införande, därest tullmuren är tillräckligt hög, mycket väl tänkas bli — trots besparingen i kostnaderna — en rent nationalekonomisk förlust.

För att illustrera det sagda, anta vi följande produktions- och afsättningsförhållanden för vår vara:

Pris Kronor	Omkostnader Kronor	Vinst pr. st. Kronor	Afsättning Stycken	Nettovinst Kronor
19.0	12.5	6.5	80	520.0
18.0	11.0	7.0	90	630.0
17.5	10.5	7.0	95	665.0
17.0	10.0	7.0	100	700.0
16.0	9.4	6.6	110	726.0
15.0	9.2	5.8	125	725.0
14.0	9.1	4.9	145	710.5
13.0	9.0	4.0	175	700.0
12.0	9.0	3.0	225	675.0
11.0	9.0	2.0	300	600.0

Före monopolets införande producerade — kunna vi antaga — tre företagare under fullt fri konkurrens hvardera 100 enheter af varan. Deras omkostnader utgjorde 10 kr. pr. styck och varan kunde omsättas till 11 kr. pr. enhet. Företagarevinsten af näringen var således sammanlagdt. 300 kr. Såsom af förestående tabell framgår, blir företagarevinsten, sedan monopolet införts, 726 kr.

¹ It appears to be a moderate statement that monopoly price will frequently go one hundred per cent above the competitive price. (Ely: a. a. p. 224). — Har monopolet åter »socialiserats» och ledes det därför i sin prispolitik ej af hänsynen till största möjliga privatafkastning, utan i stället med hänsyn till den högsta grad af samhällelig nytta, som af detsamma skulle kunna fås fram, blir det i åtminstone första hand till större gagn än den fria konkurrensen. Om man däremot skall anse, att det äfven blefve så »in the long run», är åter en fråga, som naturligen får bero på, hvad värde man fäster vid den fria täflan och det privata initiativet såsom kulturfrämjare och framstegsfaktorer, och hvilken författaren till denna uppsats — i likhet för öfrigt med flertalet af åtminstone de mera betydande anglosaxiska ekonomerna — tror sig tvungen besvara nekande.

Den blir således vid monopol 426 kr. mer än vid fri konkurrens. Men eftersom konsumenterna nu få betala 5 kr. mer pr. styck för varan, blir deras förlust — äfven bortsedt från subjektiv sådan, hvilken uppkommer därigenom, att konsumtionen af varan minskas — 550 kr. (110×5), d. v. s. konsumenterna förlora till följd af monopolets införande 124 kr. mer, än företagarevinsten stiger. Trots således de stora besparingar, som genom monopolets införande kunnat sättas igenom, och som åstadkommit, att pr. styck kostnaden för varan sjunkit från 10 kr. till 9.4 kr., d. v. s. med 6 %, blir slutresultatet en ren nationalekonomisk förlust.

Det nu påvisade resultatet af monopolets införande är naturligen ej allmängiltigt, utan såväl större känslighet i afsättningskurvan som ock ett starkare verkande af lagen för »increasing return» skulle — såsom redan antydts — kommit åtgärden med monopolets införande att te sig från nationalekonomisk synpunkt åtskilligt förmånligare. Men att märka är dock, att det fall, vi illustrerat, torde vara det, som har största sannolikheten för sig.

Då det gäller att jämföra näringslivets tillstånd under frihandeln med förhållandena, sådana de skulle te sig under ett tullskyddadt monopol, måste vi nämligen utgå ifrån, att verklig effektiv konkurrens före monopolets införande varit rådande, och under sådana omständigheter är det, som förut påpekats, ganska tydligt, att lagen för »increasing return» ej kan tänkas synnerligen verksam vid en vidare utvidgning af produktionsprocessen. Hvad åter elasticiteten i efterfrågan angår, är det ju visserligen framförallt nödvändighets- och — såsom Cournot såsom den förste torde ha framhåft¹ — äfven lyxartiklar, som visa ringa känslighet för stigande priser. Men se vi på afsättningskolumnen i vår tabell, torde den elasticitet i efterfrågan, som där framträder, vara fullt lika stor som den, de flesta varor äfven inom andra grupper än de båda nyssnämnda ytterlighetsgrupperna förete, och för öfrigt skulle vi ju kunna tänka oss efterfrågan särskildt vid de högre prislägena ännu något mera elastisk, utan att resultatet blefve ett annat, om vi endast samtidigt förutsatte — något som vi, enligt

¹ Recherches sur les principes mathématiques de la théorie des richesses, 1838. Engelska öfversättn. New-York 1897, p. 140.

hvad förut sagts, torde ha god rätt till — att lagen för »increasing return» gjorde sig mindre gällande.

Vi torde därför ha allt skäl antaga, att bildandet af en trust i och för produktionsbesparingar i åtminstone de allra flesta fall måste, därest man utgår ifrån, att industrien tidigare arbetat under fullt fri konkurrens, betraktas såsom en, nationalekonomiskt sedt, synnerligen dubiös förmån; och vi måste naturligen därför också anse ett påläggande af tullar i syfte att framkalla trustbildningar för ernående af produktionsbesparingar såsom en i samma mån tvifvelaktig politik.

Vore skyddstullen relativt låg, skulle dock, om en trust verkligen blefve följd, omdömet i viss mån kunna mildras. Monopolpriset kunde då nämligen, med hänsyn till den utländska konkurrensen, ej sättas så högt; och äfven om tullarne för sådant fall komme att utöfva en ogynnsam inverkan på fördelningen, kunde detta därför åtminstone delvis komma att uppvägas af den fördel, som ligger i ett ökande af nationalinkomsten.¹

Mycket osäkert vore emellertid, om ett lågt tullskydd verkligen komme att resultera i en trustbildning. Såsom t. ex. Levy framhåller, går det nämligen mycket lättare — cæteris paribus — att få en sammanslutning till stånd, ju större och säkrare den monopolistiska fördel är, som kan väntas bli resultat af densamma; och är det därför troligare, att de individuella firmorna skola offra sin frihet vid en hög skyddstull än vid en låg. Och skulle man än äfven i senare fallet kunna få till stånd en mer eller mindre tillfällig prisöfverenskommelse i och för tullskyddets utnyttjande, är steget dock långt härifrån och till en verklig trustbildning. Grundandet af en trust är nämligen för vanliga fall en spekulationsaffär i stort, som för sin finansering fordrar väldiga kapital; och det är därför a priori antagligt, att en sådan kommer till stånd endast om mycket höga vinster locka, d. v. s. — därest vi förutsätta, att industrien tidigare lefvat under sunda förhållanden (fri konkurrens), så att ej en mycket stark produk-

¹ Sättes tullen ej högre, än att monopolpriset kan bli t. ex. 13 kr., skulle ju i vårt exempel företagarevinsten ökas med 400 kr., medan konsumenterna endast förlorade 350 kr.

tionskostnadsbesparing kan tänkas bli följden af sammanslutningen — vid ett mycket högt tullskydd.¹

Vi se därför — som sagdt — att ett tullskydd i syfte att uppamma trustar måste betraktas såsom en från nationalekonomisk synpunkt synnerligen tvifvelaktig affär. Sättes tullen hög, frammanas visserligen — kunna vi antaga — en trust, som medför någon besparing i produktionskostnaderna, men det antagliga slutresultatet häraf blir dock en orättvisare fördelning förbunden med en minskning i nationalinkomsten. Sätts tullarne åter lägre, blir det antagligaste resultatet — därest något slags sammanslutning ej kommer till stånd — intet eller en försumpning af industrien, och om kartellbildning äger rum², lätt — om något så när anständiga priser kunna fås för varan på utlandsmarknaden — en exploatering af konsumenterna, förenad med rent nationalekonomiska förluster.³

Man har emellertid, såsom vi redan förut nämnt, såsom en vidare förmån af tullarne och trusterna framhållit, att dessa senare på grund af den produktionsutvidgning, de lägre utlandsprisen möjliggöra, skulle i många fall kunna medföra äfven för inlandet billigare priser än dem, som under fri konkurrens äro gällande. Äfven en i det hela så utpräglad frihandlare som t. ex. Pareto anser som ej osannolikt, att något liknande stundom kan ha ägt

¹ Se Monopole, Kartelle und Trusts p. 282.

² Kanske förklaringen till skillnaden i de monopolistiska sammanslutningarnes karaktär i Amerika och Tyskland delvis är att söka i det olika höga skyddet i de båda länderna.

³ Erhölle de kartellerade företagen t. ex. 9 kr. i utlandet för varan, skulle de, om de i vårt exempel höjde priset i inlandet i mån tullen tillät det, vid ett pris å 13 kr. förtjäna brutto 3,400 kr. $[(175 \times 13) + (125 \times 9)]$, således 100 kr. mer, än vid fri konkurrens. Förlusten för konsumenterna blefve emellertid 175×2 , fränsett subjektiv förlust. — Hade kartellen åter kunnat dumpa på utlandet till endast 8 kr., skulle det i vårt exempel ej lönat sig att höja prisen i inlandet och sälja öfverskottet borta. (Fullt riktigt är visserligen ej detta påstående, ty vid ett prisläge på den inhemska marknaden mellan 11 och 12 kr. skulle den samlade bruttovinsten af både det inhemska och dumpade partiet stigit något öfver 3,300 kr., men vi kunna dock för enkelhetens skull bortse härifrån, då af det sagda principen klart framstår). Men under sådana omständigheter vore det naturligen också otroligt att få en kartell till stånd.

rum i Tyskland, »où les producteurs vendent à l'étranger à un prix plus faible que celui qu'ils pratiquent dans le pays; car de cette façon ils peuvent augmenter la quantité produite et réduire le coût de production.»¹

För vår del måste vi emellertid erkänna, att det synes oss ytterligt otroligt, att den billigare utlandsförsäljningen på grund af den produktionsutvidgning, den möjliggör, skulle kunna ha till följd inländska monopolpriser, hvilka voro lägre än den fria konkurrensens prislägen. Den ganska otänkbara, för att ej säga själfemotsägande, förutsättningen härför skulle nämligen vara, att lagen för »increasing return» gjorde sig mycket starkt gällande vid en fortsatt produktionsutvidgning ej endast efter det, den fria konkurrensen fått göra, hvad på den ankomme, för ett rationellt ordnande af produktionen, utan äfven efter sedan monopolets produktion omfattat hela den inhemska marknaden.

Medför nämligen, hvilket torde vara åtminstone det ojämförligt vanligaste, en utvidgning af produktionen utöfver det nationella behovets tillfredsställande ingen eller endast en mycket obetydlig vidare minskning i produktionskostnaderna, är det uppenbart, att hvarje afsevärdare prissänkning å de exporterade partierna måste i och för sig betyda *antingen* direkt förlust för monopolisten, en förlust, som han, åtminstone om den får tänkas mera permanent, naturligen endast kunde vilja underkasta sig i hopp om att på så sätt förgöra sina konkurrenter och bli ensam herre på täppan — en sak, som vi dock redan sett vara högst otrolig — *eller* — om vid monopolprisläget den inhemska efterfrågan ej går starkt tillbaka vid en förhöjning af priset och varan dessutom i utlandet kan omsättas till priser ej för mycket understigande monopolistens själfkostnader — höjda monopolpris i inlandet och därför ofta också ökade nationalförluster.

Som detta sistnämnda resultat torde vara det antagligaste af mera permanent dumping, om sådan verkligen förekommer, kan det anses af stor vikt att närmare klargöra saken genom ett exempel.

För sådant ändamål anta vi då, att varan i fråga kan i utlandet produceras för 10 kr. pr. st. samt att tull och fraktförhål-

¹ Manuel d'Économie Politique, Paris 1909, p. 359.

landena äro sådana, att vår inländske monopolist där framgångsrikt kan konkurrera, om han beräknar priset för den exporterade varan så, att det lämnar honom i behållning 8 kr. pr. styck. Vidare anta vi, att för monopolisten i inlandet gäller samma omkostnads- och afsättningsförhållanden, som kommit till synes i vår ofvan i texten anförda tabell. Frågan gäller så att söka finna den varumängd, som vid en rationell fördelning af varorna på båda marknaderna — den inhemska som den utländska — lämnar största vinst¹.

I sådant syfte kunna vi antaga, att monopolisten till en början försöksvis producerar 145 st. à 9,1. Däraf säljer han så 100 à 17 kr. pr. st. hemma och förtjänar därpå 100 (17—9,1) = 790 kr. I utlandet måste han åter sälja de återstående 45 st. med en förlust af 1 kr. 10 öre pr. st. d. v. s. med en totalförlust af 49 kr. 50 öre. Hans nettovinst blir således 740 kr. 50 öre, således mer, än om han endast producerat för inhemska förbrukning.

Han kunde emellertid naturligen äfven ha producerat större eller mindre kvantiteter än nu antagna och af dem ha afsatt större eller mindre mängder i utlandet. Har han så småningom pröfvat de olika möjligheter, som af gifna data kunna fås fram, skall det till sist visa sig för honom mest lönande att producera 125 st. samt däraf sälja 95 i hemlandet och dumpa resten. På hemmarknaden kommer han då att förtjäna 788 kr. 50 öre [95 (17,5—9,2)] och på det dumpade partiet att förlora 36 kr. Totalvinsten blir således i detta fall 752 kr. 50 öre.

På grund af möjligheten att exportera till utlandet till 8 kr. har monopolisten således förmått höja sin nettovinst med 26 kr. 50 öre (752,50— 726 kr. d. v. s. den i tabellen framkomna monopolvinsten), men de inhemska afnämarna ha — oafsedt den ytterligare sub-

¹ För bekvämlighetens skull anför vi tabellen här ännu en gång.

Pris.	Omkostnader.	Vinst pr st.	Afsättning:	Nettov.
19 kr.	12,5 kr.	6,5 kr.	80 st.	520 kr.
18 »	11 »	7 »	90 »	630 »
17,5 »	10,5 »	7 »	95 »	665 »
17 »	10 »	7 »	100 »	700 »
16 »	9,4 »	6,6 »	110 »	726 »
15 »	9,2 »	5,8 »	125 »	725 »
14 »	9,1 »	4,9 »	145 »	710,5 »

jektiva förlust, de lida genom konsumtionsinskränkningen — fått underkasta sig direkta förluster till större belopp, än monopolistens vinst ökats. Genom monoopolets införande hade nämligen — innan den billiga exporten påbörjades — konsumenterna — enligt hvad förut påvisats — förlorat 550 kr., medan företagarevinsten ökats med 426 kr. Genom exportens påbörjande har företagarevinsten, som vi sett, höjts med ytterligare 26 kr. 50 öre, men konsumenterna förlora nu direkt 617 kr. 50 öre ($95 \times 6,5$). d. v. s. — oafsedt ytterligare subjektiv förlust på grund af ytterligare inskränkningar i konsumtionen — 67 kr. 50 öre mera än före exporten. — Vi ha här således ett mycket anmärkningsvärdt fall, vid hvilket det från monopolistens synpunkt utan tvifvel är fullt rationellt att sälja och fortsätta att sälja till billigare utlandspriser, fastän detta förfarande — rakt emot, hvad man stundom vill göra troligt — blir till skada för konsumenterna och medför en ren nationalekonomisk förlust.

Fullt så skadliga följer för inlandet, som vårt exempel uppvisar, behöfva nu visserligen ej med nödvändighet tänkas bli följden af en billigare export. Kan man nämligen i utlandet erhålla bättre priser och visar afsättningskurvan kring monopolprisläget större elasticitet, kan — cæteris paribus — läget för så land som konsumenter komma att ställa sig åtskilligt förmånligare, förutsatt dock att, såsom i vårt exempel sker, omkostnaderna fortfarande sjunka vid en produktionsutvidgning utöfver ett tillfredsställande af inlandsbehovet vid monopolpris¹. Men att ställningen någonsin — särskildt hvad konsumenterna beträffa — skulle ställa sig lika bra eller bättre än vid fri konkurrens, måste väl betraktas som ett

¹ Anta vi t. ex. att monopolisten på de exporterade partierna har 9 kr. samt omkostnads- och afsättningsförhållanden enligt följande tabell:

Pris.	Omkostnad.	Vinst pr st.	Afsättning.	Nettovinst.
18 kr.	11 kr.	7 kr.	80 st.	560 kr.
17 »	10 »	7 »	95 »	665 »
16 »	9,4 »	6,6 »	110 »	726 »
15 »	9,2 »	5,8 »	125 »	725 »

blir det fördelaktigast för monopolisten att producera 125 st., sälja 110 st. hemma till förut gällande priser och dumpa resten. På hempartiet förtjänar han då 748 kr. ($110 \times 6,8$) samt förlorar 3 kr. på exporten. Genom att utvidga produktionen och dumpa vinner han således 19 kr., utan att konsumenterna förlora något.

alldeles otänkbart fall, hvilket, som förut antydts, endast skulle kunna finna stöd i den otroliga förutsättningen, att lagen för »increasing return» äfven vid en fortsatt produktionsutvidgning utöfver det nationella behovet vid monopolpriser gjorde sig starkt gällande.

Vi se således, om vi kasta en blick tillbaka på vår undersökning, att tullarna näppeligen kunna anses som befordrare af den nationella förmögenhetstillväxten, hvarken därigenom, att de skydda mot permanent dumping, eller därigenom, att de själfva i inlandet hjälpa till med att uppamma trustar, hvilka kunna införa produktionsbesparingar och själfva eventuellt bedrifva permanent dumping. I den mån man äfven för vår tid och under våra förhållanden kan anse skyddstullarne af hänsyn till nationalinkomstens storlek äga något berättigande, får således — frånsedt deras betydelse för ett stabiliserande af näringslifvet — hufvudsakligen bero på hvad vikt, man ännu vill tillerkänna »the infant-industries argument».

* * *

Det återstår för oss emellertid ännu att i denna sista afdelning af vår undersökning något närmare granska, hvad berättigadt, som till äfventyrs kan ligga i det ofta hörda påståendet, att tullarne skulle kunna tjäna till att ge kontinuitet och stadga åt näringslifvet. Är det nämligen verkligen så, att tack vare tullarne skapas lugna och stabila förhållanden inom affärsvärlden, blir detta naturligen — samtidigt som det äger sin stora betydelse för särskildt de kroppsarbetande klasserna, hvilka för sin existens hufvudsakligen äro hänvisade till sitt arbete — äfven af största vikt för bedömande af tullarnes betydelse för nationalinkomstens storlek och det nationella välståndet öfver hufvud.

En bristande *stadga* i näringslifvet med växlande perioder af hausse och baisse betyder nämligen alltid, att produktionsfaktorerna tidtals endast delvis komma att utnyttjas, något som direkt medför uteblifna inkomster, och indirekt — på grund af den skada, som produktionsfaktorerna, speciellt arbetet, lida genom sysslösheten och den därmed förenade stegrade pauperismen — minskad effektivitet vid den följande produktionen¹. Tvingar åter, — så-

¹ Om detta förhållande och följderna däraf se t. ex. Brock: Om den ekonomiska fördelningen och kriserna, Lund 1909, särsk. afd. I § 4.

som stundom påstås — frihandeln till internationella förflyttningar i stor skala af redan etablerade näringar, innebär — såsom t. ex. prof. Steffen påpekar — denna *diskontinuitet* i landets näringslif »stora värdeförluster i följd af mycket kapital och arbetes ofullkomliga mobilitet eller fullkomliga immobilitet»¹.

Vi se således, att för ett ställningstagande i tullfrågan det ej kan vara likgiltigt, utan fastmer en bjudande nödvändighet, att äfven söka klarhet i nu berörda förhållanden; och börja vi i sådant syfte med frågan om tullarnes betydelse för näringslivets kontinuitet.

Såsom redan antydt, gifves det en åsikt, enligt hvilken skyddstullarne vore hardt när nödvändiga, för att ej ett land skulle behöfva befara, att ständigt och jämt bli beröfvad sin nationella produktion och således ständigt tvingas att för sin existens tillgripa nya näringsgrenar. En god exponent för denna åskådning utgör t. ex. följande resonemang af prof. Steffen:

»Den internationella arbetsdelning och specialisering» — skriver han — »som skulle framkallas af allmän frihandel, blefve» — — — — — »enär naturens ekonomiska användning ej likt naturen själf är ett oföränderligt faktum, utan förändras med framstegen på teknikens och organisationens område — »icke ett varaktigt system af arbetsdelning, utan ett ständigt, stundom långsamt, stundom katastrofaktigt, oftast oförutsebart skiftande system, som innebure, att gifna nationer ena årtiondet eller halfseklet utrustades på ena sättet och andra årtiondet eller halfseklet på ett helt annat sätt med kapital, arbete och organisation»² — — —.

»För en fördomsfri granskning synes det mig därför omöjligt» — fortsätter Steffen — »att komma till annan slutsats än att folken genom förhärjande ekonomiska och sociala utvecklingskriser skulle allt för dyrt få betala för de öfvergående ekonomiska fördelarne af allmän frihandel»³.

Det kan dock knappast vara något tvifvel underkastadt, att icke den pessimism, beträffande frihandelns verkningar, som kommer

¹ Steffen: Om sambandet mellan handels och handelspolitikens uppgifter. Ekonomisk Tidskrift, 1904 p. 202.

² a. a. p. 201.

³ ibidem p. 202.

till synes i förestående yttrande, är åtskilligt öfverdrifven. Då det naturligen aldrig kan vara tal om att söka förhindra verkningarne af teknikens och organisationens i sista hand för människorna så lyckosamma framsteg, utan endast att moderera de förhärjande verkningar på redan bestående näringar, hvilka eventuellt skulle kunna uppkomma därigenom, att den konkurrens, som arbetade på basen af de nya och förbättrade betingelserna, någon gång kunde tänkas sätta in allt för våldsamt och häftigt, så att kapital och arbete icke finge tillräcklig tid att utan allt för stora förluster dra sig ur den föråldrade produktionen, kan naturligen ett tillgripande af tullarne i det berörda fallet endast undantagsvis äga berättigande, eftersom de förändringar, hvilka här åsyftas, enligt all erfarenhet som regel försiggå endast sakta och successivt ¹.

Skulle emellertid verkligen någon gång snabba och revolutionära framsteg på allvar hota bestående näringar, af hvilka många människors välfärd vore beroende och uti hvilka stora kapital voro nedsänkta, kunde utan tvifvel för att modifiera övergången — om sådant öfver hufvud på detta sätt låte sig göra ² — ett tillgripande af temporärt tullskydd anses befogadt — ett medgifvande åt tullvännerna, som man för öfrigt torde kunna ha skälig anledning förmoda, att äfven Smith skulle velat vara med om att göra, därest fallet varit af honom närmare påtänkt ³. Tydligt är emellertid, att i dylikt fall tullen som regel — för att verkligen fylla sin uppgift att jämna öfvergången — måste ställas på

¹ Som stöd för detta påstående kan anföras Bowleys yttrande beträffande förhållandena i frihandelslandet England. Sedan han med några korta ord angifvit hufvuddragen af »the shifting of occupation» under de senaste tjugo åren, fortsätter han: The main changes may have been accomplished, so far as the broad figures show, without any necessity on the part of any man to change his occupation, but simply by changes in the supply of new-comers. (National Progress in Wealth and Trade since 1882, London 1904, p 1).

² Om den revolutionärande uppfinningen sker inom landet, göra naturligen inga skyddsmurar kring de nationella gränserna någon nytta. Att emellertid äfven i detta fall söka något medel för att mildra en öfvergång, som hotar att ske för häftigt, måste anses behjärtansvärdt.

³ Smith ansåg det nämligen — såsom bekant — som en tvifvelaktig sak, när det gällde näringar, hvilka under tullskydd nått en stor omfattning, i hvad mån och på hvad sätt återgången till frihandeln bör äga

successiv afskrifning, så att kapital och arbete verkligen så småningom tvingades ur näringen och ej endast — tack vare de till följd af tullarne tryggande existensvillkoren — helt lugnt fortsatte i de gamla hjulspåren. Är det emellertid frågan om en i folkens lif djupare ingripande näring och finnes verkligen anledning antaga, att inom ej allt för lång tid den utländska konkurrensen kan komma att åter upphöra och landet således ånyo bli tvingadt att själf framställa de ifrågakomna produkterna, kan naturligen åtminstone från rent abstrakt och teoretisk ståndpunkt näppeligen någon invändning göras emot fordran på att en tillräcklig skyddstull under hela den kritiska mellantiden beviljas näringen i fråga.

När därför t. ex. ifranne för agrartullarne anföras, att ett prisgifvande af det västeuropeiska jordbruket åt transoceanisk och osteuropeisk konkurrens skulle medföra tvänne väldiga kriser för de gamla kulturländerna, den ena strax, då jordbruket förstördes och landtbefolkningen drefs in till industrien, och den andra om sidor, då de råvaruproducerande länderna själfva hunnit utveckla sin industri och själfva behöfde hela sin råvaruproduktion (så att Västeuropa åter nödgades se sin världsomspännande industri falla samman och tvingades till ett förnyadt intensivt bruk af sina under mellantiden vanskötta tegar), samt att det onda, dessa kriser komme att föra med sig, skulle mer än uppväga fördelen af, att Västeuropas folk under intervallen mellan de båda kristiderna finge sina födoämnen och råvaror billigare, så kan man, som sagdt, åtminstone från rent abstrakt synpunkt näppeligen utan vidare bestrida riktigheten af detta resonemang,¹ utan allt får bero på omständigheterna, får bero på, i hvad mån jordbruket utan tullar kan stå emot eller måste gå tillbaka för den utländska konkurrensen, i hvad mån de berörda förändringarne i samhällsstrukturen verkligen komma att te sig som kriser, d. v. s. som tvära öfvergångar

rum. »Humanity may in this case require that the freedom of trade should be restored only by slow gradations, and with a good deal of reserve and circumspection».

¹ Ett af de båda fall, i hvilka, — såsom vi förut nämnt — Sidgwick ansåg skyddstullen kunna vara till nytta äfven från »a cosmopolitan point of view» var just detta. (Principles, London 1901 p. 491).

med mycket lidande och stora förluster¹ samt slutligen, hur lång intervallen mellan de båda kristiderna får beräknas, d. v. s. huru länge det kan tänkas dröja, innan Västeuropa förgäfves måste se sig om efter afsättningsmarknader för sin industri och inköpsmarknader för sitt råvarubehof. Ett försök till besvarande af dessa frågor skulle emellertid fordra speciella undersökningar, som ej här kunna ifrågakomma. Vi få därför — åtminstone tills vidare² — nöjas med att, med stöd af det redan sagda, konstatera, att *som regel* — således hufvudsakligen bortsedt från agrartullarne, hvilkas berättigande vi än så länge lämna som en öppen fråga — ett temporärt tullskydd med successivt fallande satser är, hvad som rimligen och på sin höjd från fall till fall skulle kunna ifrågasättas för att åt den nationella produktionen bibehålla erforderlig kontinuitet, då eventuellt någon viss näring på grund af allt för häftig och framgångsrik utländsk konkurrens hotades med rent katastrofartad undergång (något som dock i ett frihandelsland, där industrien härdats i kampen med den utländska konkurrensen, torde tillhöra de sällsyntaste undantagsfallen).

Återstår så till sist frågan, i hvad mån tullarne kunna tänkas ge stadga åt näringslivet därigenom, att de *antingen* försvaga de rytmiska växlingarne af hausse och baisse, *eller* förmå mildra de

¹ Då Pohle (Deutschland am Scheidewege. pp. 12 o. 13) emot Dietzel — hvilken framhållit, att de råvaruproducerande ländernas förvandling till industristater »nicht wie ein Blitz aus heiteren Himmel heraneilen kann» och därför ej är så mycket att frukta — anför, att D:s argumentation synes innebära en tröst af säreget slag, »denn es läuft darauf hin dass wenn ich mich etwas drastisch ausdrücken darf, dem Hunde der Schwanz nicht mit einem Male, sondern stückweise abgehackt werden soll», så måste man, lindrigt taladt, anse ett dylikt sätt att polemisera som ganska misslyckadt. Om man kota för kota hugger af svansen på en hund, vållar väl operationen samma smärta för hvarje gång, men om näringslivet inom ett samhälle endast mycket långsamt byter karaktär, kan detta utan tvifvel tänkas försiggå nästan omärkligt, så att inga som helst lidanden tillfogas samhällskroppen. Vore det icke så, skulle ju samhället — då det naturligen ständigt är underkastadt förvandlingens lag — vrida sig i en enda evigt fortgående paroxysm af smärta.

² I en nu obestämd framtid hoppas vi dock kunna återkomma till dessa frågor i en tredje uppsats: Om agrartullarne.

olägenheter, samhället på grund af dessa växlingar är underkastadt.

Hvad den första frågan beträffar, så har naturligen, i och med att den gamla åsikten, att krisernas orsaker skulle ligga i marknadens oöfverskådlighet, visat sig felaktig¹, äfven argumentet, att tullsystemet genom att inskränka den utländska handeln skulle verka stabiliserande på näringslivet, förlorat all kraft². I stället har särskildt på senare tider flera gånger med fog framhållits, att tullarne, synnerligast om de nått en afsevärd höjd, snarast komma att verka onödigt skärpande på kriserna inom näringslivet, eftersom naturligen priserna böra kunna hållas åtskilligt jämnare, när afsättningsområdet är ett enda stort sammanhängande, än när det genom höga tullar delas upp i flera separata småmarknader³.

Det sätt, hvarpå tullarne skulle kunna verka till ett stadgande af näringslivet, finge väl därför snarast tänkas mera indirekt genom deras förutberörda trustbefordrande egenskaper, eftersom ju trusterna och kartellerna stundom påståtts kunna verka såsom »fallskärmar» mot kriserna.

Att det ligger någon sanning i påståendet, att de stora monopolbolagen skulle kunna utöfva en lugnande inverkan på näringslivet, bör ej förnekas. Liksom bankerna genom sin diskontopolitik kunna inverka mildrande på konjunkturvägen, är det tänkbart, att de stora trusterna och kartellerna genom sin prispolitik skulle kunna verka i samma riktning⁴. Men det är dock att märka, att de åtminstone hittills, så vidt vår erfarenhet sträcker sig, icke verkat på detta sätt, samt vidare, att det ofvan sagda närmast och hufvudsakligen skulle kunna gälla om de stora järn- och koltrusterna och kartellerna, hvilka dock, såsom stödjande sig

¹ Se härom Brock: Om den ekonomiska fördelningen och kriserna. II. § 2. mom. I.

² Eget nog är dock Brentano, som tyckes sätta tro till denna krisorsak (Über die Ursachen der heutigen sozialen Not.), ifrig frihandlare (Das Freihandelsargument m. fl. skrifter).

³ (Se härom t. ex. Dietzel: Das Produzenteninteresse der Arbeiter und die Handelsfreiheit, Jena 1909, p. 60 och följ. Se ock: Free Trade and the labour market (Econ. journal 1905, p. 6) af samme författare.

⁴ Brock: a. a. p. 237.

på relativt begränsade naturtillgångar, endast i ringa mån ha tullarne att tacka för tillkomst och fortbestånd.

Det är därför också mindre på grund af deras eventuella förmåga att mildra själfva konjunkturvägen, som tullarne numera påfordras, än fastmer med hänsyn till deras påstådda förmåga att förebygga vissa eljest med kriserna förbundna skadliga verkningar. Å ena sidan framhåller man nämligen tullarnes nödvändighet för att skydda den egna industrien mot den under depressionsperioderna framträdande tendensen hos de utländska fabrikanterna att — för att göra sig af med sina öfverloppslager och om möjligt äfven hålla sina anläggningar i full gång, utan att behöfva allt för mycket trycka prisen på den egna marknaden — till underpriser bortslumpa stora kvantiteter till utlandet, och å den andra glömmes man ej heller påpeka den fördel, som inlandet vid kristillfällen själf skulle kunna draga utaf, att dess egna industrier med tillhjälp af tullar sattes i tillfälle att i stället i sin tur gentemot utlandet bedrifva just berörda trafik.

Granskar man emellertid de förmenta fördelar, som på nu anförda grunder kunde vara att vinna af ett införande af tullar, torde dessa dock från nationell synpunkt näppeligen kunna uppväga de olägenheter, hvilka därmed äfven synas oundvikligen förbundna.

Att ett tidvis förstörande af den inhemska marknaden genom temporär dumping af utländska öfverloppsposter kan från nationell synpunkt medföra skada, större än den fördel, en tillfällig pris-sänkning kan innebära, är visserligen en sak, som numera knappast från något håll förnekas, men frågan gäller, om den påpekade olägenheten kan på ett effektivt sätt motverkas med något medel, som ej är så beskaffadt, att det för den nationella hushållningen medför andra olägenheter, större än den, det gäller afhjälpa; och på den frågan nödgas man nog i allmänhet ge ett nekande svar.

Ännu en relativt måttlig skyddstull på 10 à 15 % skulle nämligen knappast — såsom prof. Dietzel framhåller¹ — kunna

¹ Free Trade and the labour market. Econ. Journal. 1905 p. 1 och följ.

anses tillräcklig för att skydda mot dylik dumping. I det tullskyddade landet stiger nämligen vid måttligt tillmätt tullskydd priset å varan gärna upp emot dess normala pris i utlandet + tullskyddet. Men för sådant fall utgör ju detta ej längre vid fallande priser i utlandet någon barriär emot den utländska varans inträngande i det tullskyddade landet, utan eftersom naturligen den utländske säljaren för att trycka priset för sig så litet som möjligt söker sprida sina öfverloppsposter öfver största möjliga area, kommer han enligt all sannolikhet att med ganska rättvis hand dela ut sin vara proportionellt öfver såväl frihandelsstater som måttligt tullskyddade länder¹.

För att verkligen skydda sig emot de olägenheter, en temporär dumping innebär, synes man därför knappast ha annat val än att tillgripa mycket höga tullar. Påläggas dessa emellertid såsom permanenta, medför detta lätt olägenheter på ett eller annat sätt: antingen så, att en trust med uppskörtande af priset för de inhemska konsumenterna blir följd, eller så, att på grund af det alltför höga skyddet produktionsfaktorerna bli felaktigt inriktade och en försoffelsens anda breder sig öfver företagarelifvet.

Man har emellertid sökt undgå nu nämnda olägenheter på så vis, att man velat göra de höga tullarne endast temporära, och ha i detta syfte två olika metoder föreslagits, den ena gående ut på ett påläggande af särskild tilläggstull å hvarje bevisligen dumpad post, och den andra innebärande, att i regeringens hand måtte läggas befogenheten, att, när så befinnes lämpligt, d. v. s. under kristider, när en allmännare dumpning kan befaras, efter behof höja den normala tullen.

Mot den första metoden, som sedan någon tid tillämpats i Canada² — med hvad resultat är författaren ej bekant — synes

¹ Såsom Pigou påpekar, kommer han att t. o. m. med gifmildare hand dela ut sin vara till det tullskyddade landet, därest tullen där är en värdetull, ty allteftersom varan sjunker i pris, sjunker då äfven tullen, och det blir därför förmånligare att sända en relativt större kvantitet öfver tullgränsen. (Professor Dietzel on Dumping and Retaliation: Econ. Journal 1905 p. 436 o. följ.).

² För närmare detaljer angående bestämmelserna om dumping i Canadas tulltariff se t. ex. Tulltaxekommitténs betänkande II, Sthlm 1909. Bil. D. Se ock Ekon. Tidskrift 1906, p. 230.

dock med fog kunna invändas, att den bör vara skäligen lätt att kringgå. Det bör nämligen vara enkelt nog för en utländsk producent och en inländsk handlande att sig emellan få ett sådant aftal till stånd, att varan ej kan — formaliter sedt — anses dumpad till inlandet, men handlanden ändå sedermera under en eller annan form blir godtgjord, så att realiter ett dumpingförfarande ägt rum. Ville man därför verkligen säkerställa sig emot dumping, finge man ej nöjas med att tillse, att varan ej dumpades öfver tullgränsen, utan man skulle bli tvungen att äfven sedermera följa densamma för att vakta, att icke handlanden eller följande eventuella mellanhänder slumpade bort varan på den inhemska marknaden. Men att något dylikt icke är praktiskt genomförbar politik, säger sig ju själf.

Mot det andra förfarandet åter, att lägga i regeringens hand att vid behof höja tullen eventuellt, om det gäller ett frihandelsland, pålägga lämpliga tullar — hvilket förfarande föreslagits af prof. Ashley¹ — kan ju — förutsatt att man har en duktig regering, på hvilken man kan lita — knappast något i princip invändas. Som några förhands garantier af nu antydd art emellertid äro mycket svåra att erhålla, är det ej mer än naturligt, om starka tvifvelsmål blifvit framställda mot möjligheten af en dylik ordnings genomförande.² Det är de modärna parlamentens starka jalousie om sin egen beskattningsrätt, hvilken menas skola — med rätt eller orätt — ställa sig hindrande i vägen för en dylik plans förverkligande; och medgifvas måste också — åtminstone om man får döma af tilldragelser i de senare årens svenska riksdags-historia³ — att en dylik mening torde ha fog för sig.

Det återstår därför, vill det synas, endast ett effektivt skyddsmedel mot den tillfälliga dumpingen, nämligen mycket höga per-

¹ The Tariff Problem, London 1904, p. 133.

² t. ex. af Pigou: Protective and preferential import duties. p. 74.

³ Vi syfta här närmast på det öde, som öfvergick Kungl. propositionen N:o 80 vid 1909 års riksdag: Om rätt för Konungen att vid beslut om framläggande för Riksdagen af förslag om höjandet af vissa finanstullar och tillverkningskatter förordna om provisorisk tillämpning af den högre afgiften intill dess Riksdagens beslut kungjorts. Motionen afslogs, som bekant, på grund af den fara, den ansågs innebära för Svenska folkets urgamla rätt att sig själf beskatta.

manenta tullar¹, men att ett dylikt kurmedel vore ytterligt farligt och lätt kunde medföra mera skada än gagn, förde knappast vara något tvifvel underkastadt. »Es wäre», som Dietzel säger, »eine Kur nach Art des Doktor Eisenbart².

Den sista omständighet, som man med hänsyn till näringslivets stabilisering åberopat såsom stöd för tullarne, var, som nämnt, att tack vare dem sattes den inhemska industrien — åtminstone om den var monopoliserad — i stånd att i stor skala dumpa på den utländska marknaden och således äfven under baissetider, då den nationella marknaden krymper samman, hålla den nationella produktionen i full gång. Att något dylikt äfven — åtminstone i den mån man ej på grund af kapitalbrist förmår producera på lager — måste betraktas som förmånligt, för hvarje fall så länge utlandsprisen täcka de löpande kostnaderna, skall ej förnekas. Det är därför också utan tvifvel orätt — såsom Liefmann framhåller — att i detta fall tala om »eine Verschleuderung der nationalen Güter»³. Men frågan gäller endast, huruvida man verkligen genom det dumpande af öfverloppsprodukter, som tullarne möjliggöra, kan stabilisera näringslivet.

Emot denna möjlighet är nämligen först och främst observera — något som otaliga gånger blifvit framhållet — att den billigare utlandsförsäljningen kommer att medföra skada för de af inlandets industrier, hvilka använda den dumpade varan som råmaterial. Det är visserligen ej — såsom Liefmann anmärker — de billiga utlandsprisen å de dumpade posterna, som i och för sig medför någon skada, ty dessa bestämmas ju af prishöjden på den utländska marknaden och bli väl själfva i de flesta fall

¹ Om, såsom Ashley förmenar, en tull på 50 à 75 % ens alltid skulle göra tillfyllest, är ganska ovisst. Enligt uppgifter i en i American Iron Trade Almanach offentliggjord undersökning, omfattande 54 artiklar, omfattas »dass für einige amerikanische Kabel aus Eisendraht der Preis im Auslande um 261 % niedriger war als in Amerika, dass für gewisse chemische Erzeugnisse das Ausland 210 % weniger zahlte als Amerika, für Blei in Broten 98 % u. s. w. Kurz, bei den 54 Erzeugnissen ist der Preisunterschied zugunsten des Auslandes nur selten niedriger als 25 %». (Fontana-Russo: Grundzüge der Handelspolitik, Leipzig 1911, p. 192.)

² Das Produzenteninteresse der Arbeiter und die Handelsfreiheit. p. 32.

³ Schutzzoll und Kartelle, Jena 1903, p. 17.

så tämligen utan inflytande på denna, men att häraf dra den slutsats, som Liefmann gör, att »daher kann die Schädigung der Weiterverarbeiter genau so gross sein, wenn die Rohstoffproduzenten gar nicht exportieren»,¹ måste dock anses förhastadt.

Det är nämligen uppenbart, att om tullarne ej möjliggjorde den billigare exporten af råvaran, skulle de stora mängder af densamma, som nu kastas ut på den utländska marknaden, stanna på hemmarknaden och där trycka prisen, de inländska förädlingsindustrierna till fromma. För öfrigt skulle ju, om ingen tull alls funnes, priserna normaliter stå vid ungefär samma höjd i inland som utland, och en ringa prissänkning därför förmodligen vara tillräcklig att — utan att i öfrigt disränga det inhemska näringslivet — bringa lättnad åt den af öfverproduktionen tryckta industrien.²

Starkt ifrågasätts kan därför, huruvida icke den lättnad, som *en* näringsgren med tullarnes tillhjälp kan vinna, tack vare den billigare utlandsexporten, helt uppväges af de olägenheter, som uppstå därigenom, att andra nationella produktionsgrenar få desto svårare att slå sig fram under depressionstiden.³

¹ a. a. p. 29.

² Jmfr. t. ex. Dietzel: Das Produzenteninteresse etc. p. 64 o. följ.

³ Dr. Willi Morgenroth t. ex. anför i sin bok »Die Exportpolitik der Kartelle», åtskilliga exempel, som tyda härpå. »Die Rhein-Schiffbauindustrie ist zum Teil aus diesem Grunde fast gänzlich von Deutschland nach Holland übergegangen . . . Ebenso sind in Holland die Eisenkonstruktionswerkstätten, hauptsächlich wegen des billigen deutschen Stahls in erstaunlicher Weise leistungs- und konkurrenzfähig geworden. In Belgien soll durch billiges deutsches Material die Drahtstiftindustrie grossgezogen werden . . . Als bei der Jahresversammlung der Palmer Shipbuilding and Iron Company 1903 der Vorsitzende eine starke Zunahme der Ausfuhr nach Deutschland und Amerika verkünden konnte, erklärte er dies dadurch, dass die Firma Eisen- und Stahlmaterial in Deutschland um 30% unter den englischen Preisen aufkaufte, sie zur Herstellung von Schiffen und Maschinen verwendete und mit diesen nach Deutschland zurückexportierte» (pp. 46 o. 47). Att det är de amerikanska trusternas höga inlandspriser, som förstört det amerikanska skeppsbyggeriet och i samband därmed den amerikanska rederirörelsen (på grund af bestämmelsen, att en amerikansk medborgare endast får äga inom Unionen byggda skepp), se t. ex. Herr: Der Zusammenbruch der Wirtschaftsfreiheit und der Sieg des Staatssozialismus in den Vereinigten Staaten von Amerika, Jena 1906, p. 127.

Visserligen har man försökt att undgå de påpekade olägenheterna af den billigare utlandsexporten genom att medelst exportpremier hålla förädlingsindustrierna skadeslösa, men detta är dock en politik, som icke är så lätt att konsekvent föra igenom inom alla produktionsstadierna. Liefmann fäller också själf det omdömet härom, att »die ganze Massregel ist sehr umständlich und genügt doch nicht, um die inländischen Weiterverarbeiter den ausländischen vollständig gleich zu stellen¹. Man måste väl därför föreställa sig, att äfven vid »Exportvergütungen» något af de ofvan framhåfda olägenheterna för förädlingsindustrierna alltid kommer att kvarstå.

Än vidare får man, då det gäller att bilda sig ett omdöme om tullarnes betydelse i förhandenvarande fall, ej heller underlåta att taga med i räkningen den omständigheten, att nödlägena för de industrier, hvilka skulle hjälpas genom den billigare exporten, med all sannolikhet blifvit åtskilligt skärpta genom införandet af just dessa samma tullar, hvilka underlätta exporten. Såsom redan förut antydts, medföra nämligen tullarne, att prishausen under högkonjunkturen kan bli betydligt mer omfattande, än om den »säkerhetsventil», som den utländska importen innebär, finge verka obehindradt; och denna tack vare tullarne förstörade prishausse stimulerar naturligen företagareverksamheten i högre grad, än den mer moderata hausse, hvilken äfven vid frihandel skulle inträffat. Resultatet — då omslaget sker — blir därför också på grund af tullarne en större öfverflödig produktionsapparat och därmed större svårigheter att få sysselsättning för de i den tullskyddade industrien engagerade produktionskrafterna².

¹ a. a. p. 31. Om kartellernas exportpremieringspolitik se t. ex. Morgenroth a. a. p. 50 och följ.; se ock Liefmann, Karteller och Truster, Sthlm 1913, p. 67.

² Die Preisschwankungen und das plötzliche, heftige Emporschnellen der Produktion in Zeiten der Hochkonjunktur sind Erscheinungen, die sich in allen Produktionszweigen der amerikanischen Grossindustrie vorfinden, welche durch Zölle vom Auslande abgesperrt sind. Das Sicherheitsventil, welches in Zeiten plötzlicher Bedarfssteigerung das Ein dringen ausländischer Waren gestattet hätte, war eingeschränkt. Um so stärker die Prishausse im Inlande, um so stärker das Anschwellen der heimischen Produktion und die Vermehrung der Einzelunternehmungen — um so stärker

Allt i allt torde således af det föregående framgå, då man väger fördelar och nackdelar mot hvarandra, att något stöd för tullarnes berättigande näppeligen kan hämtas från den onuständigheten, att vissa industrier vid tillfällen att öfverproduktion eventuellt kunna från sig bekvämare aflasta trycket vid skyddstull än vid frihandel, ty dels blir i det förra fallet trycket starkare än i det senare, dels blir aflastningen — nationellt sedt — till stor del endast en omlastning, ett öfverförande af trycket på andra industrier.

* * *

Kasta vi nu till sist en hastig blick tillbaka på allt, hvad vi haft att säga i vår föregående undersökning, finna vi, att de skäl, som från rent ekonomiska synpunkter kunna anföras till stöd för åtminstone importtullarnas användande, äro ganska svaga. Lämna vi den finansiella sidan af saken å sido, enär naturligen omdömet om en tull från skattepolitisk synpunkt måste in casu utfalla ytterst olika, skulle det egentligen i våra modärna industristater endast gifvas *ett* fall, i hvilket tillgripandet af importtullar skulle kunna försvaras. Det vore — såsom förut framhållits — då en betydande näring hotades af den utländska konkurrensen med brådstörtad ruin. För vanliga fall skulle dock denna tull, ställd på afskrifning, hastigare eller långsammare fösvinna, och endast för den händelse näringen i fråga, om den ginge under, finge tänkas åter relativt snart behöfva omplanteras i den nationella jordmånen, kunde det vara försvarbart att under hela den kritiska mellantiden lämna tullskyddet oantastadt. Huruvida emellertid denna abstrakta sanning kan användas till försvar för det agrariska tullskyddet, såsom så ofta skett, är en fråga, hvilken vi — som sagdt — tills vidare måste lämna öppen, men till hvilken vi hoppas kunna återkomma vid senare tillfälle.

aber auch der Rückschlag, sobald der exzessive Mehrbedarf einschrumpfte und die theoretische Leistungsfähigkeit der Werke nicht mehr dem herrschenden Durchschnittsbedarf entsprach. (Levy: Einfluss der Zollpolitik auf die wirtschaftliche Entwicklung der Vereinigten Staaten von Amerika. Conrads Jhrb. 1906 Bd. 32 p. 643).

Det antika klass-samhället.

II.

Af

Pontus Fahlbeck.

Demokratism. Den timokratiska författning, som Solon gifvit Athen, förblef orubbad, så länge Peisistratidernas välde varade. Den endast hvilade därunder, ty, såsom Peisistratos berättas vid ett tillfälle ha förmanat Athenarne: de skulle gå hvar och en att sköta sitt; om statens angelägenheter skulle han draga försorg (Politeia Athen.). Knappt hade emellertid tyranniet störtats (510), innan de inre striderna åter började och föranledde en författningsändring. Denna rörde dock mest folket och dess indelning, medan själfva författningen lämnades i det hela orubbad. Kleisthenes' reform var icke mindre skickesediger för det. Genom att upptaga nya folkelement bland borgarne, men ännu mer genom att spränga den gamla på släktradition och grannelag hvilande grupperingen af folket samt ersätta den med en ny, rent mekanisk fördelning utan fotfäste åt någotdera hållet har Kleisthenes beröfvat den Soloniska författningen dess historiska grund och därmed öppnat dörren för dess snara omvandling. Denna omvandling lät ej heller vänta på sig. Redan under perserkrigen började makten i staten att förskjutas till förmån för demos, det lägre folket. Ostrakismen, som nu kom i bruk, betecknar ett steg i denna riktning. Men först sedan faran för perserna var öfver, fick nämnda utveckling fart.

Timokratien förvandlas nu på några årtionden till demokrati, genom att å ena sidan makten i staten flyttas från högre

institutioner till lägre och å andra tillträde till ämbetena öppnas lika för alla. Det förra sker genom att ställa arkontatet, statens högsta ämbete, på lottning i likhet med de andra ämbetena, därmed betagande det dess auktoritet (487), samt vidare genom att beröfva areopagen dess politiska befogenheter till förmån för det af Kleisthenes från 400 till 500 medlemmar utökade rådet, (461). Slutligen fullbordas denna utveckling genom att förvandla rådet från en beslutande regering till en blott rådgifvande och förvaltande myndighet, medan demos i folkförsamlingen och i heliæa blir den oinskränkte herskaren i staten (Perikles' tid). De politiska förrättigheternas afskrifning åter belyses bäst däraf, att arkontatet, som ännu i Kleisthenes' författning var femhundramåttsmännen förbehållet, blef tillgängligt först för riddarne och snart (457) äfven för zeugiterna, d. v. s. bönderna och annat småfolk ofvan proletariatet. Därmed voro de på egendom grundade förrättigheterna upphäfdas liksom tidigare bördens. Timokratien hade lämnat plats för demokratien. Folksuveränitetens idé var nu förverkligad i Athen — och liknande förekom i de flesta grekiska stater — på ett sätt och i en omfattning, som väl aldrig sedan i världen uppnåtts. Visserligen erbjuda några Schweizer-kantoner bilden af ren folkregering, men dessa bestå af en alltigenom likartad bondebefolkning utan större sociala åtskillnader samt utgöra blott själfstyrande kommuner, ej stater med vidt famnande och vågsam utrikespolitik såsom de antika. Statsstyrelse genom folket och för folket har aldrig förekommit så utvecklade som här. De framträdande dragen i denna styrelse, sådan den i Athen realiserades, äro följande.

Såväl den styrande och förvaltande som den dömande makten innehafves och utöfvas af menige man. Styrelsens medelpunkt är folkförsamlingen. Denna kommer samman fyra gånger i månaden och afgör därvid alla viktigare ärenden, mottager redogörelse för förvaltningens olika grenar samt gifver eller vägrar ansvarsfrihet åt ämbetsmännen, hvarvid en hvar har rätt att framställa anmärkningar. Den närmast underordnade myndigheten, rådet, som dagligen sammanträder, sköter genom ett månadsvis vaxlande femtiomannakott de löpande ärendena, förbereder de ting som skola föredragas inför folkförsamlingen samt verkställer dennas beslut. Under rådet slutligen stå de talrika kollegier på

vanligen tio män med sina underordnade tjänstemän, hvilka ha hvarje särskild gren af förvaltningen om hand. Rättsskipningen är ordnad på enahanda grunder. Ämbetsmannadomstolar utföra den förberedande undersökningen och folkdomstolar döma i olika instanser, sist den af 6,000 medborgare rekryterade heliæa. Men ännu mer än statsfunktionernas handhafvande på detta sätt af borgarne själfve ge ämbetenas tillsättande och ämbetsmännens ställning uttryck för den fullständigaste folkstyrelse. Alla ämbeten utom strategernas, skattmästarnes och några andra, hvilka tillsättas genom val, besättas medelst lottning inom de till sådan lottdragning berättigade; och det är alla oförvitliga medborgare, som ej förut innehaft ifrågavarande ämbete. Ty det är den andra grundsatsen uti denna alle mans administration: intet ämbete får innehafvas mer än en gång utaf samme person, undantagandes råds-ämbetet som kan innehas två gånger, samt strateg-ämbetet och ett eller annat präst-ämbete. Ämbetena skola rotera, på det att hvar och en må få tillfälle att äfven som ämbetsman deltaga i statens styrelse. En själfklar sak slutligen uti detta extrema folkvälde är, att ämbetsmännen förordnas blott på ett år och när som helst kunna afsättas. Ingen auktoritet får finnas vid sidan om det suveräna folket. Demos är enväldig och dess välde är tyrannis, ehuru icke en mans utan allas, såsom Aristoteles träffande karakteriserar det.

Inför detta till det yttersta genomförda folkvälde spørjer man ovillkorligen efter de orsaker och drifvande krafter, som kunde på så kort tid bringa det till stånd. En sådan orsak var statens litenhet och statslifvets koncentration till en stad. Detta för människorna samman och ställer alla inom synhåll för alla. Den folkpsykologiskt fullt riktiga satsen *e longinquo reverentia* motsvaras af den lika riktiga, att på nära håll försvinner vördnaden. Men mer än en allmän förutsättning för demokratiens utveckling var dock ej denna närhoddhet och det ringa omfånget. Andra orsaker måste komma till, och sådana funnos flera. En af dem är att söka uti statsmännen och demagogerna. Sådana inställa sig uti alla demokratier icke endast som roffåglar kring ett byte utan ock som surrogat för en verklig auktoritet. Ingenstädes var detta mera behöfligt än i de hellenska stadsstaterna. Folkledaren, som på agora undervisar och styr folket-suveränen, är en faktor uti

statslifvet, som detta ej kan undvara. Demagogen är i Athens författning som slutstenen uti ett hvalf. Liksom denne behöfves han för det helas bestånd och på hans duglighet eller oduglighet hänger den allmänna välfärden. Athen fick pröfva män af båda-dera slaget. Men vare sig det var stora statsmän som Themistokles och Perikles eller simpla demagoger som Ephialtes och Kleon och andra ännu värre, så följde de alla samma politik i afseende på författningen. Understundom leddes de härvid af verkliga statskäl, såsom när den lägsta folkklassen, thetes, på grund af tjänsten vid flottan och dennas växande betydelse fingo ökade medborgerliga rättigheter. Men ofta var rättesnöret i denna politik blott massans vilja och önskningsar. Man gaf, hvad den åtrådde, för att förnöja den och alltjämt hålla den i sina händer. I dessa fall, och de voro de vanligaste, var den för tillfället rådande folkledaren blott exekutor af folkets önskningsar. Det var sålunda i sista hand dessa, såsom man för öfrigt på förhand kunde antaga, som utgjorde den egentligen drifvande kraften uti demokratiens utveckling. Den främsta af dessa önskningsar känna vi af det föregående; den gällde — likställigheten.

Bland de vid ståndssamhällets förvandling till klass-samhälle verksamma krafterna äro frihetssträfvan och jämlikhetskraftvet de två ojämförligt starkaste. Den förra framträder först och förblir, så länge det tvång och det tryck, emot hvilka den reser sig, bestå, ensam i verksamhet. I den mån de gamla missförhållandena häfvas och beroendet af enskilda upphör, växer jämlikhetskraftvet och öfvertager ledningen uti den nedåtgående rörelsen inom ståndsväsendet. I grunden är det blott en fortsättning af sträfvan efter frihet, som häri ger sig tillkänna. Men snart glömmes den senare för fordran på jämlikhet, hvilken blir det stora sociala patos, som behärskar massan. Visserligen är denna fordran närmast begränsad till staten och det politiska lifvet, men den ger sig här så mycket starkare till känna. Alla skola ha samma politiska rättigheter och förmåner. Den olikhet, som på grund af olika social ställning och olika förmögenhet förefinnes i samhället, skall i staten utjämnas. Men till denna för all demokrati utmärkande tendens kom i Athen i lika hög grad grundsatsen, att alla duga i statslifvet till allt. Denna grundsats om

obehöfligheten af sakkunskap i fråga om offentliga uppdrag och statens styrelse sticker fram uti alla demokratier såsom den tysta förutsättningen för de lika politiska rättigheterna. Men i Athen drefs den till sin spets. Plato gisslar i Sokrates' namn denna uppfattning, som för lagstiftarens och domarens värf icke fordrar någon som helst erfarenhet eller kunskap, medan ingen vill veta af en skomakare eller annan handtverkare, som ej lärt sig sitt yrke. Ingen kritik förmådde likväl vända sinnen. Ty härvid gällde det den politiska demokratiens lifsprincip, allas lika andel i makten.

Naturligen ställde sig saken i praktiken icke så litet annorlunda. Isynnerhet i en stat som Athen med dess vidtfamnande och djärfva utrikespolitik måste på de ansvarsfullaste posterna, som tillsattes genom väl, ställas icke hvilken som helst bland småfolket utan oberoende och ansedda män. Men äfven i fråga om den stora mängden på lottning ställda ämbeten måste enligt sakens natur ett visst urval äga rum. Bönder och handtverkare kunde ej, trots de dagtraktamenten som lämnades, allt för ofta lämna sin dagliga gerning för att bli ämbetsmän eller domare. Endast de förmögnare, som ägde den för den politiske mannen nödiga ledigheten från näringsbestyr, *σχολή*, voro i stånd att när som helst erbjuda sina tjänster och gå till lottning. Den formella rätten fanns emellertid lika för alla. Och många bland småfolket ha begagnat sig däraf, väl ofta af fåfänga och jämlikhetsträngtan men också af andra mera reala skäl.

Det vore nämligen orätt att tillskrifva denna in absurdum drifna likställighet uteslutande allmänna teorier och jämlikhetens psykologiska motiv. Ty dess våda för staten och det allmänna är dock så uppenbar, att hade ej andra, ännu starkare skäl tillkommit, hade väl aldrig det hellenska folkväldet tagit så ödesdigra former. Men ett sådant skäl fanns uti det egna ekönomiska intresset. Ämbetena och de medborgerliga rättigheternas utöfvande utgjorde en inkomstkälla, hvori alla så vidt möjligt ville ha del.

Ursprungligen voro samtliga tjänster och uppdrag olönade. Men sedan ämbetena blifvit tillgängliga för alla och satts på lottning, måste ersättning gifvas, eljest kunde ej de mindre bemedlade, som lefde af sitt dagliga arbete, ställa sig till lottning. Den

fulla jämlikheten vore utan ett dagtraktamente, som minst motsvarade den lägsta öfliga dagspénningen (2 oboler), en död bokstaf. Därför erhöilo alla ämbetsmän, inklusive arkonter och råds-herrar dagtraktamente, olika för de olika uppdragen¹. Härtill lade Perikles betalning för tjänstgöring i domstolarne. Att bönder och hantverkare äfven med denna ersättning icke alltid kunde åtaga sig offentliga uppdrag, är förut påpekadt. Men i ogynnsamma tider och vid ekonomiskt trångmål ha de såväl som thetes med ifver begagnat sig af de tillfällen till förtjänst, som staten på detta sätt liksom genom krigstjänst och byggnadsverk m. m. erbjöd. Medels flitigt inrättande af nya ämbeten och uppdrag har äfven det suveräna folket sørjt för, att dylika tillfällen icke skulle saknas. Enligt Aristoteles (Politeia Athen.) ha, med inräkning af krigsmanskapet, som äfven erhöil sold, under Athens stormaktstid bortåt 20,000 personer af staten honorerats och däraf fått sitt underhåll. Det var nära $\frac{2}{5}$ af Attikas fullmyndige borgare, enligt nyaste beräkningar uppgående till 55,000 vid det peloponesiska krigets utbrott². Under de oligarkiska reaktionerna 411 och 404, hvartill krigets olyckor gáfvo anledning, afskaffades de flesta dieterna, samt inskränktes medborgarnas antal till 5,000 och sist ända till 3,000. Men när krigets stormar lättade och demokratien återställdes, återkommo arvodena och utsträcktes nu äfven till deltagande i folkförsamlingen — för att förmå folket att i tillräckligt antal bevista dess möten, utlägger Aristoteles.

Men äfven på annat sätt än genom ersättning för allmänna uppdrag voro borgarne direkt intresserade i statens affärer. Det var sedan äldre tid sed i Athen liksom i åtskilliga andra hellenska stater, att medborgarne erhöilo utdelning af statens inkomster, när dessa ej åtgingo för dess egna behof. Det var sålunda genom att förhindra utdelningen af de lauriska silfvergrufvornas afkastning, som Themistokles fick medel till den flotta, som vid Salamis räddade Greklands frihet. Den följande tidens utrikespolitik och förhållandet till bundsförvanterna leddes ej minst af hänsyn till

¹ Anmärkas må dock, att arkonternas arvoden voro relativt små; hvadan denna värdighet i viss mån bibehöll sin karakter af hedersuppdrag.

² EDV. MEYER, *Forschungen z. alten Geschichte*, II: 179 f.

de ekonomiska fördelar af ett eller annat slag, som menige man trodde sig däraf skola skörda. Det olyckliga tåget till Sicilien 413 var bland andra en spekulatio*n* i sådant syfte. Folkpartiet var alltid stämmt för krig, medan de högre klasserna helst ville hålla fred. Och anledningen var, att arbetarne ville få förtjänst som roddare vid flottan eller genom byggnadsföretag eller äntligen direkt understöd. Enligt någras mening skulle ett sådant understöd ha införts redan af Perikles under namn af theorikon, theaterpengar, som gåfvos, på det att den fattige skulle kunna ta sig ledigt och åse skådespelen. Under peloponesiska krigets svåraste tid, då arbetslösheten var stor, infördes vidare den s. k. diobolien, en utdelning af 2, sedan 3 oboler per man och dag åt alla de medborgare, som ej på annat sätt erhö l lo dagtraktamente. Tidtals indragen återkom denna utdelning i IV århundradet under theorikons skyddande förklädnad. Efter hand blef theorikon en fast utdelning, som hårdt betungade statskassan, och mot hvilken Demosthenes förgäfves kämpade för att få medel till kriget mot Mædonien¹.

Statstjänsten och de medborgerliga rättigheterna voro sålunda en inkomstkälla för det lägre folket, som detta till det yttersta ville utnyttja. Håri låg den djupaste grunden till den demokratiens fulländning, som vi bevittna i Athen, liksom å andra sidan till den heroism, hvarmed dess borgare kämpade för segern. Statens välfärd och de enskildes hängde oskiljaktigt samman icke blott politiskt utan ock ekonomiskt. Den athenska staten och dess medborgare voro som ett bolag eller annat ekonomiskt företag och dess delägare. Demokratismen hade ändat med att underordna staten under de enskilda intressena hos majoriteten i folkförsamlingen.

Detta strider aldeles mot den uppfattning man länge haft om förhållandet mellan stat och individ, om den förres allmakt och den senares rättslöshet i antiken. Men, såsom Jellinek och andra påvisat, är denna uppfattning i hög grad skef. Det är sant, att människorna voro med långt starkare band bundna till

¹ Vid sidan om denna allmänna folkpensionering gafs i Athen fattigunderstöd åt medellösa ånkor och faderlösa samt invalider.

staten i forntiden än nu, i främsta rummet emedan i den gudarne hade sin hemvist. Polis var på en gång stat och kyrka. Man var därför icke endast som medborgare utan ock i sin gudsdyrkan hänvisad till den och beroende af den. Vidare var på grund af folkrättens ringa utveckling lifvet utanför den egna staten väl icke rättslöst, men i hög grad prekärt. I alla händelser var man ej fullt människa annat än som borgare i sin egen stat. Af dessa skäl var individen hänvisad till staten och för hela sin tillvaro knuten till den på ett sätt, som nu icke är fallet. Men detta innebar icke, att han kände större respekt för densamma än nutidens människor, snarare tvärtom. De många inre striderna och de tätare reformerna bevisa detta, men ännu mer män som Themistokles och Pausanias vid ingången till Greklands storhetstid, Alkibiades och Lysander vid dess slut. Individualismen var i Hellas starkare utvecklad äfven i äldre tid, än man vanligen föreställer sig. De nu berörda förhållandena bekräfta detta till fullo. Man betraktade och behandlade staten som allmän försörjningsanstalt. Det är mer än nutidens demokrati hunnit till, om ock tendensen är densamma.

Så föga denna intressegemenskap mellan individ och stat passar till statens begrepp, så hade den dock det goda med sig, att den höll ansvars känslan lefvande och därmed motverkade en af demokratiens allmänna svagheter — ansvarslösheten. En folkförsamlings eller en riksdags välde medför nämligen deladt ansvar och därigenom som allmän regel dålig styrelse. I Athen motvägdes detta af det omedelbara ekonomiska intresse, som en hvar hade uti den lyckliga utgången af hvarje statens företag. *Mea res agitur* kunde den atheniensiske medborgaren säga om de flesta statsaffärer. Därför har väl aldrig det dagliga politiska lifvet omfattats med större ifver än i Athen och andra hellenska stater. Att historien likväl har att förtälja om så många misstag och en så olycklig utgång af det hellenska statslifvet beror otvifvelaktigt på flera omständigheter, men mest på en annan från all demokrati oskiljaktig svaghet — de styrandes undermålighet. Demokratien har en medfödd tendens, att göra de undermåliga till de styrande. Det stora flertalet i ett folk är nämligen icke blott de socialt underlägsna utan ock de psykiskt mindervärdiga. Som

flertal i folket äro desse tillika flertal i folkförsamlingen. Så länge de låta sig där ledas af någon begåfvad statsman, är allt godt och väl. Men det dröjer ej länge, innan rolerna ombytas och svansen styr hufvudet. Och härvid inträffar icke, såsom Aristoteles vid jämförelsen mellan en mans eller någras herravälde och allas säger, om ock med viss reservation, att de senares sammanlagda insikt är större än den ene begåfvade mannens (Politeia III, 7). Ty väl kunna de många tillsammans ha flera erfarenheter om en viss sak. Men de äga icke därför samfäldt större förmåga att bedöma den. Omdömesbildandet i en folkmassa bestämmes af den klenaste fattningsgåfvan. Därför blir den fullt genomförda demokratiens nödvändigt de undermåligas herravälde. Eller, såsom den oligarkiska skriften om Athens författning på Perikles' tid säger: denna författning förverkligar på sitt sätt förträffligt den ledande tanken däri, att de mindervärdiga skola få försteget framför de värdiga.

I Rom verkade klass-samhällets allmänna tendenser på samma sätt som i de grekiska staterna, men resultatet blef dock ett helt annat tack vare motsatta krafter, som här gåfvo det politiska lifvet, trots de demokratiska formerna, en alltigenom aristokratisk karakter. Ämbetena besattes ej heller genom lottning utan medels val, hvarvid intill revolutionstiden blott förnäma och rika män anmälde sig. Visserligen hade de gamla patriciska släkterna förlorat sina företrädesrättigheter och sin makt, men i dess ställe hade kommit en ny ämbetsmanna-adel, *nobiles*, samt en ny penning-aristokrati, *equites*, hvilka under inbördes täflan med penningens maktmedel styrde det fria folket, därvid främjande på en gång egna intressen och statens. Det är som i nutidens England och Förenta Stater, där under demokratiska former en mäktig penning-aristokrati styr land och folk. Den egendomslösa massan blef sålunda i Rom blott verktyg i händerna på de store kapitalisterna och senare på fältherrarne. Förhållande mellan folk och folkledare var sålunda omkastadt. En annan omständighet, som motverkade demokratiens växt var, att Rom under ständiga krig blef medelpunkten i ett världsvälde. Maktens tyngdpunkt förflyttades därigenom från comitierna till härarne och deras anförare. Demokratiens i Italien uppslukades af militärmonarkien, emedan den icke var vuxen de uppgifter

som våldets utveckling-förde med sig. Äfven här visade sig sålunda ehuru på annat sätt klass-samhällets politiska slutprodukt, jämlikheten och det omedelbara folkväldet, ohållbar.

Kapitalism. De antika folken äro jämte nutidens de enda, som från medeltiden ingått uti ett modernt stats- och samfundsskick. Det skedde med öfvergången från stånd- till klass-samhälle och den samtida uppkomsten af högkultur och kapitalism. Klass-samhället låter frihetens sol gå upp för folken; och friheten betyder för kulturmänniskan, när den först bryter fram, uppståndelsen. Då vakna alla de slumrande krafter, som finnas inom henne och hon reder sig att bygga en ny värld. Den af inga privilegier och intet skråtvång hämmade företagsamheten framtrollar inom kort en rik materiel odling. Äfven i ståndssamhället kan, när krafterna samlas i en herrskares hand, såsom i Egypten och de stora orientalska väldena, storverk uträttas. Likaså uppuådde de feniciska städerna en betydande blomstring, men detta tack vare just den kapitalism, som i dessa handelsaristokratier spirade redan under ståndsregimen. På samma sätt uppstå under ståndssamhällets tid i de europeiska städerna och handelsrepublikerna många härliga byggnadsverk och andra bevis på växande rikedom och odling. Men denna medeltida kultur öfverträffas vida, om ej i byggnadsväg så i allt annat af den följande tidens materiella framsteg. Och ännu mer är detta fallet med den andliga odlingen, hvilken äfvenledes går i blom med klass-samhället och kapitalismen. Det förra skänker den för denna odling nödiga friheten, den senare det ej mindre nödiga ekonomiska underlaget, den nationella rikedom.

När därför ståndssamhället och adelsväldet föllo i Hellas liksom senare i Rom, så inställde sig dessa företeelser af sig själfva tillika med den fria författningen. Ty klass-samhället har i den fria författningen sin politiska organisationsform liksom i kapitalismen sin ekonomiska. Dessa fyra — klass-samhälle, högkultur, fri författning och kapitalism — höra samman som de olika ytt-ringarna af ett och samma utvecklingsskede. De äro inbördes på en gång orsak och följd. Det ena kan icke gärna förekomma

utan de andra. Och samtliga framgå ur ståndssamhället. Detta är beträffande kapitalismen lika klart som beträffande de fria klasserna och den fria författningen. När skrankorna och bundenheten upphävas på det ekonomiska området, följer utan vidare den ekonomiska regim, som fått namnet kapitalism. Den fria marknaden och den fria konkurrensen, med därtill hörande penninghushållning och ökad arbetsfördelning framkalla kapitalkoncentration och spekulation samt först och sist det kapitalistiska företaget. Det kapitalistiska företaget kännetecknas af de syften, som besjåla det: objektivt att framställa varor för den allmänna marknaden, subjektivt att bereda sin ägare vinst och ränta på i företaget nedlagdt kapital. Såväl i Hellas som ännu mer i Rom förekom under deras blomstringstid denna typ af företag i stor omfattning och förlänade det ekonomiska lifvet samma kapitalistiska prägel som nutidens, huru mycket det i vissa andra afseenden skilde sig från vår tids.

Emellertid har från olika håll kapitalismens förekomst i antiken förnekats eller betydligt reducerats. Karl Marx och efter honom flertalet socialistiske författare af hans skola förmena, att kapitalismen med därtill hörande sociala fråga är en för vår tid egendomlig företeelse, som aldrig tidigare förekommit. Hela den föregående utvecklingen mynnade enligt Marx ut uti våra dagars kapitalism, hvilken i följd af de ekonomiska krafternas immanenta spel inom kort skulle föra oss in uti socialismens paradys. Kapitalismen betecknade sålunda ett nytt aldrig förr skådadt skede liksom den socialistiska regim, som därpå skulle följa. Det endå riktiga uti denna ohistoriska konstruktion är, att våra dagars sociala fråga är en annan än anticens. Men kapitalismen, som bidragit att framkalla denna fråga både då och nu, är af alldeles samma slag. — Rodbertus kom på andra grunder till samma uppfattning som Marx. I antiken fanns endast hemhushållning, oikos-ekonomi, hvilken arbetade för den egna familjen och dess underhåll med ringa eller intet utbyte med andra. Denna oikos-ekonomi, som är den konträra motsatsen till det kapitalistiska företaget, är i ståndssamhället och under primitiva förhållanden den allena rådande hushålls- och företags-formen. I Hellas lefde den allmänt kvar ännu på Homers tid liksom senare uti vissa

aflägsna bygder såsom i Actolien, Akarnanien, Thessalien och annorstädes. Den kom tillbaka under förfallets tid i kejsardömet på de stora latifundierna och senare öfver allt. Men under den hellenska och romerska storhetstiden var denna hushållningsform undanträngd af det kapitalistiska företaget. Äfven den utvidgade form af denna oikos-ekonomi, som enligt Bücher framträder såsom stadsekonomi med inom sig sluten marknad, hade under inflytande af samma kapitalistiska företag fått vika för en verklig nationalekonomi med stor internationel handel. Athens liksom Korinths och flera andra staters utrikespolitik under V och VI århundradena var i grunden intet annat än en kamp om marknaden alldeles som utrikespolitiken i vår tid.

Slutligen har tvifvelsmål om antikens framskridna ekonomiska ståndpunkt yppats jämväl från historiskt-arkeologiskt håll. Det ekonomiska lifvet, säger man¹, var äfven under Hellas' storhetstid väsentligen grundadt på jordbruk och jordens afkastning. Den visserligen ej obetydliga handeln afsåg mest utbyte af jordbrukets alster samt en del råvaror. Industrien var obetydlig och förekom mestadels som handtverk och hemslöjd. Endast i fråga om penningväsen och bankrörelse uppnåddes en mera modern ståndpunkt. — Det är alldeles riktigt, att icke blott i Sparta och flera andra, mera afsides liggande stater; jordbruket var och förblef det egentliga näringsfånget under hela den klassiska tiden, liksom att detsamma äfven i Athen intog en viktig och kanske den viktigaste platsen uti landets ekonomi. Men i Athen, Korinth och flertalet andra stater var det icke jordbruket utan handel och industri, som gäfvo det ekonomiska lifvet dess karaktär. Vål var industrien kanske icke så utvecklad och företagen så stora, som man mestadels hittills ansett. Men Francotte går till den motsatta ytterligheten. Man får icke af källornas tystnad draga för vidtgående slutsatser härutinnan. Enstaka tillfälligtvis gifna uppgifter visa, att fabriker funnos, hvilka visserligen icke kunna jämföras med nutidens jätteverk, men dock voro aktningsbjudande äfven efter våra förhållanden. Så den fabrik för tillverkning af

¹ HENRI FRANCOTTE: *L'industrie dans la Grèce ancienne I & II*, Bruxelles 1900 & 1901,

sköldar, som metoikern Lysias tillsammans med sin broder ägde, och som sysselsatte 120 slafvar. Helt visst var denna icke ensam i sitt slag, om ock såsom Beloch säger, äfven företag med en arbetsstyrka af 20—30 man ansågos som betydande. Och i bergverken, som förpaktning drefvos af enskilda, förekom verklig stordrift med ända till 1,000 man på en hand. Men det är icke på storleken i första rummet det beror, huruvida industrien är att betrakta som handtverk eller som kapitalistisk industri. De ateniensiska fabrikerne voro, äfven med den begränsade omfattning som flertalet af dem ägde, kapitalistiska företag i den mest utvecklade form eller som objekt allenast för kapitalplacering.

I sin begynnelse ledes det kapitalistiska företaget af sin ägare personligen och skiljer sig då i denna punkt icke från handtverket. Senare träder ägaren tillbaka, öfverlåtande driften åt lejda personer. I vår tid fulländas denna utveckling genom företagens förvandling till aktiebolag och ägarne till penningplacerande kapitalister. I antiken voro bolag för industriella företag sällsynta. Men ägaren var icke dess mindre främmande för affärens skötsel, hvilken var, så vidt vi kunna se, helt öfverlåten åt en förtroendemän, som oftast en slaf eller frigifven. Detta sammanhänge väl därmed, att fabriksarbetet drefs med slafvar, samt att icke blott det kroppsliga arbetet utan öfverhufvud allt personligt sysslande med affärer, undantagandes bankirrärelse, stämplades som banausiskt, simpelt. Politik och allmänna uppdrag var det enda som var borgaren inom de högre klasserna värdigt. Många af de större affärsmännen voro därför metoiker eller, såsom den storrike bankiren Pasion, ursprungligen slafvar. En medborgare kunde äga fabriker och däraf hämta sina inkomster, ja äfven efter yrket få sin benämning såsom garfvaren Kleon m. fl. Men icke ens denne, huru ovårdad han än visade sig i folkförsamlingen, torde ha själf skött sin affär. Politiken lämnade honom säkert ej tid därtill; och så var det med alla. De hade fabriker och skepp m. m., men drefvo rörelsen genom andra samt betraktade och behandlade företagen uteslutande ur synpunkten af kapitalplacering.

I Rom, som litet senare inträdde i samma utvecklingsskede, fingo företag och ekonomi en ännu mera utprägladt kapitalistisk karakter. Skådebanan var större, till sist hela den kända världen;

och själfva folket eller rättare de styrande klasserna mera lagda för kapitalistisk produktion och kapitalistiskt förvärf. En lag af 218 f. Kr. förbjöd visserligen senatorerna att syssla med handel. Men de togo sin skada igen genom att förvärfva jordegendom och låna ut pengar till andra som gjorde affärer. Och sådana funnos uti riddarne, den nya kapitalistiska öfverklassen, som hade i affärer och storfinans sitt ursprung och tillika sin uppgift. Roms hela ekonomiska lif genomsyrades sålunda från början af 2:dra århundradet af kapitalism. Äfven jordbruket beherrskades fullständigt däraf, såsom Catos skildring af detsamma uti skriften *De re rustica* visar. Och hela omvandlingen i Italien från småbruk och spannmålsproduktion till latifundier och boskapsskötsel försiggick i kapitalismens tecken. Naturligt är, att samma regim skulle göra sig gällande om möjligt ännu mer beträffande sjöfart och handel, för att ej tala om penningrörelse, som af födseln bär kapitalismens drag. Bankrörelsen, som hade sitt hufvudsäte i Rom, fick ock en ofantlig utveckling, hvartill ej minst affärerna med staten bidrogo. Ty i Rom, som väl öfverallt där en storkapitalism uppstår, var det affärer med staten, som först gaf denna luft under vingarne. Som förpaktare af tullar och acciser samt leverantörer af säd och allt annat som staten behöfde för egna och menighetens tarf ha riddarne samlat ofantliga förmögenheter, hvilka sedan sökte placering, hvarhelst utsikt till förtjänst vinkade. På detta sätt bemäktigade sig under republikens senare tid storkapitalet alla förnämligare inkomstkällor och företag samt påtryckte det ekonomiska lifvet sin prägel.

Om allt detta till trots forntidens ekonomiska lif stod långt efter nutidens med afseende på produktionens omfattning och resultat, så berodde det på den klen utvecklade maskintekniken. Detta var den forntida ekonomiens svaga punkt. Det är ock genom den och slafarbetet, som det mest skiljer sig från nutidens. Antiken, så högt utvecklad på andra områden af mänsklig odling, intager en låg ståndpunkt i fråga om arbetets teknik, vår civilisations storhet och ära. Medan knappt någon tanke eller något uppslag på det humanistiska område, som hittills sett dagen, var den främmande, stodo de oss långt efter inom naturvetenskaperna och som följd däraf i alla tekniska uppfinningar. Viserligen ha enskilda lärde, isynnerhet under den hellenistiska perioden, med ifver och framgång

idkat naturvetenskaplig forskning. Men det har skett mest af teoretiskt intresse och utan tillämpning på praktiska ändamål, undantagandes hvad till krig hörde. På krigsteknikens utveckling har man satt in sina mesta krafter, ehuru utan att hinna synnerligen långt. I öfrigt var uppfinnarverksamheten bland antikens folk ringa, icke blott under den antika kulturens förfall i det senare romerska kejsardömet, såsom man anmärkt, utan jämväl under dess glansdagar. Bland den mängd andliga stormän, som dessa folk fostrat, lysa få uppfinnaresnillen och intet af första ordningen. Anledningen till detta märkliga förhållande kan ej sökas uti bristande begåfning. Ty äfven om Galtons omdöme, att forntidens hellener lika mycket öfverträffade oss i intelligens som vi negrerna, tål afprutning, så står dock fast, att intet folk på så kort tid och med så litet antal frambragt så många andliga stormän som hellenerna. Orsaken till det anmärkta förhållandet är sålunda icke att söka uti bristande begåfning utan uteslutande i bristande intresse. Den sporre till uppfinningar och upptäckter, som vetenskapens tillämpning i praktiken ger, har saknats. Och anledningen härtill var åter ingen annan än — slafarbetet. Det billiga slafarbetet gjorde icke behovet att ersätta människokraft med maskinkraft trängande. Aristoteles' bekanta yttrande till stöd för slafveriet: "det måste finnas, så länge ej väfskedarne gå och zित्रorna spela af sig själfva" — visar, huru litet man tänkte härpå. Slafveriets upphäfvande föreföll som en omöjlig utopi, som icke ens de ifrigaste socialreformatorer vågade föreslå. Och detta emedan man saknade maskinerna. Men att dessa saknades, var åter en följd af slafveriet.

Det var emellertid icke endast på nu antydt sätt eller som hinder för utvecklingen af maskinteknik och ekonomisk produktion, som slafveriet lände den antika världen till förfång. Utom de djupgående sociala skador, som den tillfogat samhället, och hvartill vi nedan återkomma, har det ledt både konsumtion och produktion på afvägar samt därigenom i sin mån bidragit till att göra den antika kulturen till den lyxkultur, som den i så hög grad var. Den tendens till lyx, som hopandet af stora rikedomar på enskilda händer städse för med sig, får en stark tillskyndelse, om stora delar af befolkningen befinner sig i trældom och därigenom äro inskränkta till den lägsta lefnadsfot. En betydande del

af nationalinkomsten, som eljest — om intet slafveri finnes — måste gå till menige mans goda bärning, kan disponeras för ett högt lefnadssätt och fria fantasier hos de få maktägande. Detta är fallet öfverallt där slafveriet florerar hos kulturfolken; men ingenstädes kan man skönja det tydligare än i det antika klass-samhället. Den vansinniga lyx, som redan under Hellenismens tid här och hvar utvecklades och sedan ännu värre i Rom, skulle icke varit möjlig utan den ojämna fördelning af nationalinkomsten, som slafveriet tillstodde. Slafveriet har sålunda i antiken mäktigt främjat de tendenser af osundt slag, som kapitalismen bär inom sig, både de nu berörda och andra, till hvilka vi strax återkomma, på samma gång som det motverkat uppkomsten af maskinteknik och därigenom hållit produktionen nere. Det kan synas märkvärdigt, att två så motsatta företeelser kunna ha samma orsak. Men förklaringen ligger i det anförda. Den antika högkulturen var högkultur i förhållande till den medeltid, med hvilken den skall jämföras. Ställd vid sidan om vår var den betydligt underlägsen och tillika riktad åt delvis annat håll, det ena som det andra en följd af slafarbetet. Högkultur var den i alla fall och som sådan kapitalistisk fullt ut lika mycket som nutidens.

Det antika klass-samhällets inre motsägelse och sociala fråga. Medan ståndssamhället hvilar tryggt i sig själf och störes blott tillfälligtvis, när ofriheten och tvånget trycka för hårdt och i följd däraf sociala konvulsioner utlösas, eller då tiden stundar för dess omvandling till klass-samhälle, bär detta senare från födseln fröet till en inre motsägelse inom sig, som inom kort skjuter upp och sedan aldrig lämnar det i ro. Denna motsägelse uppenbarar sig såsom en omotsvarighet mellan politisk organisation och social, mellan stat och samhälle, författning och klassväsen. Ser man emellertid närmare till, skall man finna, att denna disharmoni ytterst beror på jämlikhets-kravets olika förverkligande i staten och i samhället. Jämlikheten är det fullt utvecklade klass-samhällets stora lidelse och ständiga fordran. Den kan förverkligas i staten, men ej i samhället. De sociala åtskilnaderna för-

vandlas från lagbestämda stånd till fria klasser hand i hand med den politiska frihetens genombrott, men de försvinna ej. De fortleva och kunna till och med växa i demokratien i trots af dennas grundtendens, som är likheten. Detta är den världshistoriska antinomi, hvori klass-samhället genom den politiska utvecklingen råkar, och som det förgäfves söker att bli kvitt på den väg, som hittills försökts.

Emellertid framträder denna inre motsägelse icke strax, när klass-samhället kommer till. Tvärtom plägar följa en tid af inre lugn. Man har undslupit ståndssamhällets bundenhet och tänker mest på den nyvunna friheten. Därtill lämnar den timokratiske författning man erhållit ett mått af jämlikhet, hvarmed man för ögonblicket är tillfredsställd. Man har ernått den fulla borgerliga likheten och de politiska rättigheterna ha utsträckts till alla dem, som mera lifligt åtrått sådana. Det råder i följd häraf harmoni mellan politisk organisation och social. Men länge varar i allmänhet icke detta fridstillstånd. Jämlikhetstanken en gång satt i rörelse liknar den rullande stenen, som alltjämt sträfvar nedåt. Snart fordra allt flere att få del i statens styrelse. Censusbestämmelserna börja att afskrifvas och de politiska rättigheterna utsträckas efter hand till alla. Jämlikheten är nu fullt genomförd i staten. Alla äro inför lagen och i författningen lika. Man skulle tycka, att människorna härmed borde vara tillfreds. Klass-samhällets ledande tanke jämlikheten har i statslifvet nått sin fullbordan enligt deras önskningsar. Men tvärtom, nu först börjar det stora missnöjet. Ty nu träder den ofvannämnda inre motsägelsen med full kraft i dagen. Vi finna den öfver allt uti klass-samhället på denna punkt i utvecklingen, men ingenstädes så som i det gamla Hellas.

Den politiska utvecklingen hade i Athen flyttat makten från archonter och areopag till alle man i folkförsamlingen. Athens borgare hade blifvit lika berättigade herrskare, den ene som den andre. På agora och i ämbetena innehade hvar och en som lagstiftare och styresman en flik af den suveräna makten. Den ekonomiska och kulturella utvecklingen åter hade snarast följt en motsatt väg. Flertalet inom det suveräna folket hade blifvit proletärer. I det offentliga lifvet herrar, voro de fleste i det enskilda

fattiga stackare. Mot den politiska jämlikheten stod den stora sociala olikheten i hjärt kontrast. Man förstår, att människorna icke med jämnmod funno sig i detta tillstånd. Oafsedt det nödläge, hvori mången befann sig, betraktade de själfva denna motsägelse som en hårdhet och en orättvisa. Den fulla jämlikheten i staten, parad med den största olikhet i samhället var i och för sig tillräcklig att väcka missnöje och skapa en s. k. social fråga. Ty är det riktigt, som v. Scheel sagt om våra dagars sociala fråga, att dess innersta grund är den motsats mellan borgerlig och ekonomisk likhet, som är rådande. I Hellas var denna motsats ofantligt mycket större. Men härtill kommo verkliga missförhållanden af svåraste art. Klass-samhället ger på olika sätt anledning till stora folklidanden eller, såsom de pläga kallas, sociala frågor. Äfven uti Hellas var detta fallet under den grekiska frihetens senare tid.

Ståndssamhällets sociala fråga, som består uti de fria böndernas nedsjunkande till lifegna, löses af klass-samhället i och med böndernas frigörelse. Men själf uppväcker detta samhälle nya sociala missförhållanden, först genom den starka folkökning som städse åtföljer den allmänna frigörelsen från ståndssamhällets tvång, sedan genom den fria konkurrensen och stordriftens seger öfver den lilla driften. I antiken erfor man bådadera, men den förra antog ej en svårartad karaktär och löstes i allmänhet lätt. Medelhafsländerna erbjödo på de tider, då folkökningen var stark i Hellas, rika tillfällen till kolonisation. De flesta hellenska stater utom Sparta, som aldrig led af överbefolkning, grundade sålunda kolonier rundt om i Medelhafsländerna under VII och VI århundradena. Athen gjorde detsamma i V årh. genom de s. k. kleruchierna, som utsändes til motspänstiga bundsförvandter. Härigenom lättades trängseln i staden och bereddes många fattiga medborgare utsikter till bärgning, på samma gång som moderstatens makt och rikeedom däraf växte. Rom förfor på samma sätt medels landanvisningar bland de eröfrade folken i Italien och äfven utsändande af kolonier. Mot slutet af V årh. i Hellas, midten af II i Italien upphörde denna expansion, helt visst icke blott emedan lämpliga ställen för kolonisation saknades, utan ännu mera på grund af minskad folkökning. Från den tiden fanns överbefolkning blott i de stora

städerna. Men den sammanhängande med de andra missförhållanden af vida värre art, som nu gåfvo sig till känna och som kunna sammanfattas uti det enda — det lägre folkets proletarisering. Detta är den stora kräfts-kada, hvaraf Greklands frihet och öfverhufvud det fria klass-samhället i forntiden gick under.

Småfolkets proletarisering sker i första hand genom den menliga inverkan på de fria arbetarnes ställning, som slafarbetet utöfvar. Uti ståndssamhället har träldomen icke något större inflytande på öfriga stånd. Så mycket mer är det fallet uti det följande klass-samhället. Där verka slafvarne, isynnerhet då de förekomma i sådan mängd som i den antika världens senare tid, fullkomligt upprifvande på samhällets sociala byggnad. Närmast går det ut öfver de fria arbetarne, som därigenom utsättas för en mördande konkurrens. Icke blott det mesta gröfre arbete utföres af slafvar utan ock arbetet i fabriker och verkstäder liksom den lägsta förvaltningen ss. polisbevakning, våghållning, skrifvartjänst o. s. v. Slafvarne ta brödet ur munnen på de fria arbetarne, som bli öfverflödiga och förlora alla utkomst-möjligheter. Därigenom sjunka de ned till ett egendoms-löst proletariat, för sitt uppehälle hänvisadt till staten och det politiska lifvet. Den arbetarefråga, som existerade i forntiden var därför af delvis annan art än nutidens. Den yttrade sig icke heller som en kamp emellan arbetare och arbetsgifvare. Men den var icke mindre svår för det. — Arbetarklassens ställning återverkade på medelklassen, handtverkare, krämare och bönder, hvilka i den förra ha sitt naturliga underlag, och hvarifrån de rekryteras. Den sociala omsättningen, då gesäller och andra medhjälpare rycka upp och bli själfständiga näringsidkare såsom mästare, handlande och småbrukare försvårades, om ej rent af hindrades utaf slafvarne, hvilka intogo arbetarnes platser. Medelklassen saknade tillflödet nedifrån och förtvinade därigenom. Härtill kom trycket ofvanifrån.

De små näringsidkarne ha i allmänhet en svår ställning uti klass-samhället med dess stordrift och kapitalkoncentration och fria konkurrens. Ett af våra dagars bekymmer är ju det nödläge, hvari handtverket råkat under trycket af storindustrien. I forntiden hade man ingen "Mittelstandsbewegung" och liknande för att hålla de små om ryggen, ehuru man väl såg faran. Och faran för handtverket var då ännu större i följd af den höga räntefoten, minst 12 %,

samt det billiga slafarbetet. Den höga räntan gjorde det omöjligt för den, som ej själf ägde kapital, att sätta upp en verkstad. Och att arbeta ensam med sin familj utan främmande hjälp betydde att sjunka ned till slafvens lefnadsstandard. Ty på marknaden bestämdes varornas pris af produktionskostnaderna och däribland främst arbetskostnaden. Sedan fabriker börjat uppstå med slafvar som arbetare, voro handtverket och handtverkaren dömda till ruin eller satta på svältfot. Vi äro ej i stånd att i enskildheter följa detta förlopp. Vi se blott slutresultatet, men kunna under beaktande af kända ekonomiska krafter förstå, huru det måste ha tillgått. Mellan-klasserna försvagades och de frie arbetarnes ställning undergräfdes, så att emot hvarandra stodo som skilda folk-klasser ett fåtal rike och den stora massan proletärer eller näst intill. Likväl nådde denna utveckling i Athen ingalunda samma höjd som i många andra grekiska stater, ehuru vi så litet känna därom. Äfven Sparta öfverträffade märkvärdigt nog sin politiske medtäflare härutinnan, oakadt där hvarken fanns grosshandel eller storindustri. Det var andra krafter, som i denna agrarstat med gammaldags ståndsväsen framkallade samma slutprodukt — ett egendomslost proletariat.

I Italien tog denna utveckling delvis andra former. Här gick det värst ut öfver bönderna eller i alla händelser var det de förändringar som inträffade med dem, som gaf Rom dess stora sociala fråga. Latium's bönder och sedan alla andra i mellersta och södra Italien utsattes för en mördande konkurrens genom väldets utsträckning först till Po-dalen, så till Sicilien, till Afrika. Spannmålsodling lönade sig ej mer i det egentliga Italien. Man nödgades i dess ställe öfvergå till oliv- och vinodling samt isynnerhet till boskapsuppfödande. Det sista fordrade stora jordagods. Häri fann kapitalet en lönande placering, och så köptes bondjorden upp och slogs samman till latifundier, som drefvos med slafvar. Latifundierna ha fördärfvat Italien, klagade Plinius. Härtill kom den långa krigstjänsten, som verkade förödande på bondehemmet. Jorden vansköttes därunder och blef lätt byte för en stor grannes jordhunger. Allt förenade sig sålunda till att undergräfvat bondeståndet, Roms styrka. Med flykten från landet växte stadsbefolkningarna och inom dem proletariatet. Ty alla hemlösa sökte sig till städerna och isynnerhet till Rom. Där bildade de tillsammans med stadsmanna-

näringsarnas egen utskottsbefolkning den fruktansvärda pöbel, som Mommsen så drastiskt skildrat.

Ty det är slutet på den sociala utvecklingen både i Grekland och i Rom intill kejsardömets tid. Handtverkare och bönder och de frie arbetarne flyta samman till en proletarisk massa, som i storstäderna lefver på de smulor, det politiska lifvet skänker, eller kämpar med kapitalisterna om den politiska makten och egendomen. Medborgarne grupperades i de grekiska stadstaterna under 300-talet i två läger, de rika och de fattiga, uti dem som ägde allt och dem som intet hade. I Rom blef förhållandet senare detsamma, blott med den skillnaden, att proletariatet här ingen själfständig rol spelade utan blott var ett verktyg i de stores händer under dessas kamp om makten. "Det finns icke 2000 personer i staten, som äga någon förmögenhet", kunde tribunen Philippus säga redan 104 f. Kr.¹ Egendomens hopande på ett fåtal händer och den lägre befolkningens proletarisering är facit af den sociala utvecklingen uti detta klass-samhälle på ofrihetens grund. Slafveriet, som var ett uppenbart brott mot de grundprinciper, hvarpå samhället hvilat, hämnade sig på ett fruktansvärdt sätt.

Den sociala revolutionen. Antikens tänkare och statsmän voro ej blinda för de folklidanden, som åtföljde den glänsande kulturen. Vål prisade Perikles i sitt berömda tal öfver de stupade krigarne Athen för den frihet och jämlikhet, som det skänkte sina medborgare, och den rikedom och bildning, som hopades inom dess murar. Men Perikles, som själf väsentligt befordrat den utveckling, som skulle bära så bittra frukter, var optimist och såg ej eller ville ej se masken, som gnagde bakom den glänsande ytan. Andra samtida märkte den, men ännu mer nästa generation, då Athen förlorat sitt rike och reducerats till Attika och egna hjälpkällor. Skalder och tänkare ha beskrifvit det ondas symptom, den allt ojämna egendomsfördelningen med därpå följande missnöje, den upplösande in-

¹ Cicero de off. II, 73. — Efter EDV. MEYER, Die wirtschaftliche Entwicklung des Altertums. 1895 s. 47.

dividualismen och framför allt den okunniga massans herravälde. De flesta ha blott kriticerat och karrikerat. Och de som sökt bot och bättring och verkligen bemödat sig att från symptomerna komma till det ondas rot, ha bjudit på förslag, som voro värre än sjukdomen. Härvid är den nyktre Aristoteles, såvidt man kan se, knappt mindre fantast än den fantasirike Plato. De statsideal eller tillnärmelser därtill, som de hvar för sig efter spartanskt mönster uppställa, syfta till ett kast-samhälle med en blandning af kommunism och individualism, där friheten reduceras till noll.

Den praktiska politiken gick andra vägar. Den började redan långt tillbaka att söka å ena sidan lätta fattigdomen för de små, å andra hålla de stora rikedomarna nere. Det förra skedde i Athen genom sold och dagtraktamente samt utdelningar, såsom ofvan anförts. Medel till dessa utgifter gáfvo i äldre tid silfvergrufvorna, bundsförvandterna, så länge sådana funnos, och tullarna. Senare blef beskattning af de rike den förnämsta källan för denna frikostighet liksom för de andra extra utgifter, som statshushållningen kräfde. Extra beskattning af de rike var gammal i Athen. Under namn af leiturgia ålades en eller flera rika borgare att bekosta ett visst statsändamål såsom utrustning af krigsskepp, uppförande af skådespel, uppsättande af chörer o. s. v. Detta var ett bekvämt sätt att bestrida en statsutgift och tillika en väg till utjämning af förmögenhetsolikheterna. Liknande metoder ha användts i alla demokratier för att hjälpa de små och stäcka de stora. Våra dagars skattelagsstiftning följer i andra former samma synpunkter och samma syften.

Under Athens senare frihetstid i IV seklet, nöjde man sig icke med att för enskilda statsutgifter utskrifva leiturgior. Hvarhelst sykofanterna spårade någon möjlighet att finna sak med en förmögen man, pressades han på större eller mindre delar af sin förmögenhet till förmån för statskassan och genom den för de fattiga medborgarne. Det var farligt att vara rik och betraktades nästan som ett brott, säger redan Xenophon. I sin ovilja mot den atheniensiska demokratien öfverdrifver han kanske. Men säkert är, att beskattning af de rike intill gränsen af egendomskonfiskation blef en stående institution under denna tid. I andra grekiska stater och städer gick det ännu värre till. Den ekonomiska utvecklingen hade

där ännu mer utarmat masan och hopat förmögenheten på ett fåtal händer. Klasserna voro i stort reducerade till två, fattiga och rika. Åtminstone betraktade tiden det så, såsom Pöhlmanns utförliga skildring af dessa förhållanden med all önskvärd tydlighet ger vid handen. Man såg af klass-väsendet ej mer än dess attribut, förmögenheten och dennas olika fördelning. Det är också mot den, som alla socialpolitiska ansträngningar riktas. En jämnare egendomsfördelning eller snarare en annan än den rådande var det man åtrådde och med allt våldsammare medel sökte genomföra. Därmed skulle fattigdomen afhjälpas och framför allt jämlikheten genomföras på det ekonomiska området som på det politiska. Tidens sociala fråga, pauperismen, och den inre motsägelsen mellan politisk organisation och social gingo samman uti en enda brinnande sträfvän *acheronta movere*, att från grunden göra om allt.

Den i det antika klass-samhället framträdande oppositionen mot egendomen och därigenom mot klassväsendet tog delvis andra former än dem vi upplefva. Ehuru man väntade allt af staten, förstod man sig icke på statssocialism, sådan som föresväfvar våra dagars socialreformatorer och den stora massan bland socialister. Orsaken härtill var väl närmast, att man icke kände till och icke ville veta af en ämbetsmannakår. Uti den rena demokratien få inga andra ämbetsmän finnas än medborgarne själfve. Men utan fast anställda ämbetsmän är ingen statssocialism möjlig. Det gamla Egypten kunde förverkliga, till de styrandes förmån, en betydande statssocialism tack vare sin här af "skrifvare", högre och lägre. Men för de hellenska staterna, uti hvilka ämbetena i jämlikhetens namn skulle rotera — äfven Aristoteles häfdar i sitt statsideal detta — var det icke möjligt att upprätthålla ekonomisk stordrift i någon form. Därför äro ock alla större inkomstkällor såsom tullar och afgifter och i första hand de ekonomiska företagen såsom grufvorna gifna i förpaktning. Någon annan form för statsdrift hvarken kände man till eller ville ha; och därmed förbjöd sig statssocialism af sig själf. Det enda sätt, hvarpå man i Hellas trodde sig kunna lösa det svåra problemet, var ny egendomsfördelning och stränga lagar till dess upprätthållande. Men som ny egendomsfördelning icke kunde åstadkommas på fredlig väg, icke ens genom ett flitigt bruk af konfiskation mot enskilda rika, återstod intet annat än den sociala revo-

lutionen Denna var ock den väg som beträddes, väl icke i Athen, men rundtom eljest i Hellas. Ett förspel därtill erbjöd den oligarkiska reaktion, som under Spartas hägn genomfördes öfver allt i de grekiska demokratierna efter Athens nederlag 404.

Det närmare förloppet vid alla de fall af social revolution, hvarom enstaka uppgifter till oss bevarats, känna vi icke. Vi erfara mestadels blott, att de fattige slog ihjäl eller förjagade de rike och satte sig i besittning af deras egendom, samt att desse vid passande tillfälle återkommo, utkräfd hämnd och återtogo sin egendom. Endast beträffande Sparta äga vi i Plutarks lefvernesbeskrifningar öfver de båda konungarna Agis och Kleomenes en utförligare berättelse härom, så otillförlitlig den i enskildheter än anses vara. I Sparta kom nämligen den sociala revolutionen från ofvan med det dubbla syftet att på en gång lösa tidens sociala fråga och återgifva staten dess forna kraft. Huru i denna medeltida krigarstat utan industri och utan handel stora egendomsolikheter kunnat uppstå bland den herrskande klassen, Spartiaterna, är ej fullt klart. De rikedomar, som Lysanders segrar hemförde och släkternas utdöende samt den till kvinnor utsträckta lika arfsrätten förklara väl hopandet af stora jordegendomar på få händer. Men huru samtidigt flertalet Spartiater förlorat sina jordlotter och blifvit utfattiga, är ej lika klart. Visserligen var sedan gammalt lag, att den som ej förmodde bekosta förplägnaden vid de gemensamma måltiderna, systitierna, uteslöts från fullborgarnas krets, och kunde väl då sjunka ned till en ställning liknande perioikernas. Men hvad som föranledde en sådan utarmning — utom arfsdelningar — veta vi ej. Sannolikt har dock därvid tillgått som i ståndssamhällets tid, då de små jordägarna, bönderna, råkade i skuld hos de store.

Altnog på konung Agis tid (244—240 f. Kr.) hade spartiaternas antal sjunkit till en obetydlighet, blott 700 familjer enligt Plutark, af hvilka de 100, däribland många rika kvinnor, innehade så godt som alla jordlotterna i Eurotasdalen. Agis genomförde nu, mest på fredlig väg genom frivilliga eftergifter, en genomgripande reform, hvilken väsentligen bestod uti de två åtgärderna: skuldernas afplanande samt en ny jordfördelning, hvarigenom 4,500 jordlotter skulle tilldelas spartiaterna och till fullborgare upptagna perioiker samt 15,000 till öfriga perioiker. Denna omhvälfning blef ej lång-

varig. En motrevolution under ledning af konung Leonidas återställde inom kort allt till det gamla. Och bättre gick det icke, då Kleomenes några år senare upptog Agis' mantel och med större kraft genomdref samma omhvälfning. Men nu var det främmande makt, som omintetgjorde detta i bästa mening utförda reformverk. Med hjälp af Macedonien besegrade Acheiska förbundet den djärfve reformatorn och slog hans verk i spillror 222. Därefter råkade Sparta under Nabis och andra tyranner in uti samma tröstlösa upp och ned, som hemsökte flertalet grekiska stater sedan ett århundrade tillbaka.

Det var en välmenande illusion att tro sig kunna med bevarande af Spartas aristokratiska ståndssamhälle reda upp de svårigheter, som utvecklingen fört med sig, samt återställa den sociala freden. Men hvad skall man säga om de andra försöken att lösa tidens stora problem genom social revolution? Dessa revolutioner, som redan från slutet af V årh. pröfvades och sedan allt oftare hemsökte flertalet hellenska stater, afsågo icke klassväldets upphäfvande och privategendomens afskaffande utan blott ett rollombyte i fråga om egendomen. De fattige skulle bli de rike och de rike de fattige. Denna brutala, barnsliga lösning, hvilken synes föresväfva äfven våra dagars anarkister och ungsocialister, är ingen lösning, ty motsatserna stå oförändrade kvar och föra till fortsatt kamp på lif och död, såsom ock händelserna utvisade. De rike, på grund af sitt ringa antal äfven kallade oligarkerna, slöto sig samman i klubbar, där man lofvade med helig ed att bekämpa demos och göra den det mesta onda man kunde. Hatet nedifrån möttes af ett liknande från ofvan. Klasserna bildade sålunda två fiendtlige härrar i samhället, med ömsevisa segrar och nederlag. Detta var den sociala frågan drifven till sin spets i stället för den behöfliga lösningen.

Men därtill måste detta upp och ned bringa både stat och kultur på fall. För bådadera kan det vara likgiltigt, om Pål eller Per besitter egendomen, förutsatt att de äro andligen likvärdiga. Men ett mindretal måste vara ledare af kulturarbetet och den stora massan följa dem. Här af framgår af sig själf en ojämn fördelning af egendomen. Det kan icke undgås. I antiken förbisåg man totalt klassernas sociala funktioner för deras attribut, egendomen. Den tillfällighet, som synes ligga däruti, att en födes till rikedom, en

annan till fattigdom, öfverfördes på hela klassväsendet. Detta betraktades som ett mänskligt påfund allenast, ej grundadt i tingens väsen, *νόμος μὴ φύσει*. Därför kunde det ock vändas upp och ned utan skada för andra än dem, som kommo ned. Men kulturen fordrar för sitt bestånd en oafbruten arfgång af kulturvärderna. Och denna arfgång låter sig ej förena med dylika omhvälfningar. Därtill upplöstes staten af den inre strid som följde däraf, och på hvilken intet slut gafs. Klasskampen blef ock närmaste anledningen till Hellas undergång.

I Italien följde utvecklingen, såsom ofvan är antydt, delvis andra banor. Äfven här funnos klarseende män, som med oro iakttog den ödesdigra vändning tingen tagit och sökte hejda den. Uppgiften var här framför allt att bevara bondeståndet eller rättare att återställa det. Statsproletariatets öde följde af sig själf däraf. Den ekonomiska process, som dref bönderna bort från jorden, är ofvan berörd. Endast en ny inre kolonisation syntes kunna återupprätta, hvad utvecklingen sålunda förstört. Medel härtill lämnade den öfver allt i Italien förekommande ager publicus, Roms andel i de underkufvade folkens jord, hvilken senatsfamiljerna lagt beslag på. Redan genom de med orätt s. k. liciniska lagarne från början af II årh., hvilka begränsade hvar enskilds lott till 500 jugera, hade man försökt att bereda småfolket del i denna jord. Den ringa verkan af dessa lagar förmådde folkvännen Tiberius Grachus och efter honom brödern Gaijus till sina bekanta åtgärder till det ondas afhjälpande (133—123). En stort tänkt inre kolonisation på ager publicus skulle återgifva det romersk-latinska bondeståndet fast mark under fötterna, medan för stadsproletariatet planerades yttre kolonisation i stor stil. Därjämte antogs en lag om menighetens förseende med säd til billigt pris — en danaerskänk visserligen af farligaste slag. Detta är emellertid det enda verkligen genomgripande försök till social reform, som Rom har att uppvisa. Skuldafskrifning, som äfven i Rom var på förslag vid olika tillfällen, kunde blott skänka lättnad för ögonblicket. För öfrigt ledde dessa förslag här ej till resultat utom under Cinnas korta skräckvälde (87—84). En verklig hjälp var det däremot, som Marius beredde proletariatet genom att öppna detsamma tillträde till hären. Äfven Caesar förskaffade senare många fattiga berg-

ning genom kolonisation utanför Italien. Men i öfrigt ha Roms store under kampen om makten föga bekymrat sig om social-politik och massans bästa.

Gracherna fingo med lifvet plikta för sina folkvänliga förslag, och dessa omintetgjordes med hjälp af samma medborgarpöbel, som de afsågo att bispringa. Folket på comitierna var en lekboll i händerna på de maktbafvande, först det gamla senatspartiet, nobiles, så den nya kapitalist-klassen, eqvites, sist fältherrarne. De sistnämnde ha icke ryggat för de våldsammaste egendomskonfiskationer och jordutdelningar. Men dessa åtgärder ha icke skett i socialpolitiskt syfte och för att hjälpa bönderna och de fattige utan för att förnöja egna anhängare och uttjänta soldaer. Sullu skall på detta sätt ha bortgifvit 120,000 landlotter i Italien. Från denna tid ingingo landanvisningar som ett led i härorganisationen och kampen om makten. Men genom det sätt, hvarpå de utfördes, gjorde de mera skada än gagn. I borgarkrigen efter Caesars mord fördrefvos sålunda befolkningarne i 18 blomstrande städer för att med deras besittningar skaffa jord till soldaterna. Slika åtgärder lösa inga sociala frågor eller ens afhjälpa fattigdomen. Och det-samma var fallet med sädesutdelningarna, frumentaria, och skådespelen, hvarmed de maktägande köpte den proletariserade menighetens bifall til besluten i comitierna. Af alla åtgärder, som kunna tillgripas för att hjälpa en nödställd folkklass, är i längden intet fördärfliigare än allmosor. Till det ekonomiska eländet lägges härigenom det moraliska. Panis et circenses äro inseglet på den romerska menighetens förfall, men också på rådlösheten hos tidens mäktige, som ej visste bättre utväg att afhjälpa svårigheterna.

Det antika klass-samhällets slut. I antiken uppnådde mänskligheten för första gången det fria klass-samhället. Det blef icke beståndande, oaktadt det i mångt och mycket fyllde sin uppgift som kulturbringare på ett lysande sätt. Hellas och Rom lyfte den mänskliga odlingen till en förut oanad höjd, icke blott på det andliga området utan ock på det materiella. Visserligen funnos luckor på båda områdena, hvilka hindrade den antika mänskligheten att

uppnå det högsta. Den hade aldrig sett inom sig uppstå en stor religionsstiftare och förblef därför i religiöst afseende på en låg ståndpunkt — ty ingen högre religion har uppkommit utan en mäktig profet. Hellenerna tyckas ej heller ha haft ett djupare religiöst behof; men romarne hade det. Ändock hann religionen äfven hos dem aldrig utöfver husgudarnes och nationalgudarnes stadium. I följd häraf innehöll den allmänna folkreligionen i antiken inga sedliga pliktbud och utöfvade föga eller intet uppfostrande inflytande. Och hvad en Pythagoras eller en Sokrates lärde om dygden, hade icke inflytande utöfver den trånga lärjungekretsen och icke ens på den, såsom Alkibiades och Kritias för all värden visat. Detsamma var fallet med de orfiska sekterna, om de eljest innehöllo några etiska läror, hvilket är tvifvelaktigt. Emellertid har det blifvit nästan en modesak bland nutidens lärde att prisa grekerna lyckliga, för att de ingen annan religion hade och intet allmänt prästestånd. Frånvaron af ett mäktigt prästerskap var nog en vinst, men om den vinsten uppvägde saknaden af högre religion är ovisst. Man kan ock med skäl tvifla på, att prästerna uti det i småstater upplösta Hellas skulle fått sådan makt som i österns stora stater eller senare i Europa, där den katolska kyrkan under nära ett årtusende tillika var ende kulturbringaren. Säkert är, att denna brist på högre religion verkade på mångahanda sätt hämmande, icke blott inom det sedliga lifvet utan äfven inom det sociala och politiska. Att antiken icke ens försökte att komma ifrån slafveriet, liksom att trolöshet och grymhet i så hög grad herrskade uti alla mellanfolkliga förhållanden och mellan partierna, äfvensom att man kunde förfalla till furstedyrkan och andra förringar, måste tillskrifvas i främsta rummet den låga religiösa ståndpunkten. Den andra bristen, hvaraf antiken led, var den ringa fullkomning som det ekonomiska arbetets teknik, maskinerna och de kemiska procedurerna, erhöill. Vi ha förut erinrat härom och sökt angifva såväl orsakerna till detta förhållande som de ekonomiska och sociala följder, som under växelverkan med orsakerna däraf uppstodo. Detta har utgjort en hämsko på den materiella utvecklingen säkerligen icke mindre än den, som bristen på högre religion utöfvade på den andliga. Man har svårt att föreställa sig, hvad den antika civilisationen utan dessa brister kunde ha blifvit.

Men denna civilisation bar liksom all högkultur jämte sköna och härliga frukter äfven flera bittra och olycksbringande. Vi ha i det föregående beskrifvit tvenne sådana. Det fanns andra, ej mindre farliga som vi här ej kunnat beröra: rationalismen och skepticismen med däraf följande individualism och religionslöshet. Dessas verkningar återfinnas emellertid uti de båda företeelser, som ofvan behandlats: demokratismen och kapitalismen, hvilka blefvo isynnerhet Hellas' olycka. I och för sig behöfde väl ingendera af dessa klass-samhällets frukter verka olycksbringande. Men demokratismen gjorde det genom omåttligheten i det jämlikhetssträfvande, som besjälade den. Och kapitalismen blef till olycka genom massornas utarmande tack vare slafarbetet, samt deras däraf uppstående fordran på lika andel i egendomen. I båda fallen var det närmast jämlikhetstanken, som ledde utvecklingen på afvägar. I staten, där den faktiskt kunde förverkligas, förde den till massvälde, hvilket är liktydigt med de undermåligas herravälde och statens fördärf. I samhället ändade samma jämlikhetssträfvande, då den enligt sakens natur här icke kunde realiseras, uti klasskamp och den sociala revolutionen. Det ena som det andra, massväldet och klasskampen, betecknar ett misslyckande. — Till detta misslyckande i det inre kom ett annat ej mindre i det yttre. Den hellenska stadsstaten förmådde aldrig gå ut öfver sig själf och bli territorialstat. Det försök, som Athen gjorde att uppbygga ett stort välde, föll på egna misstag. Det suveräna folket ville i bundsförvandterna icke se annat än undersåtar. Därför måste partikularismen segra; och partikularismen betydde det eviga kriget, hvilket påskyndade undergången. Det var ett tragiskt slut på den glänsande sagan om stadsstaten, polis. Den gick under, icke emedan dess omfattning var så ringa — den segerrika kampen mot perser och karthager visade, hvilken kraft den sin litenhet till trots kunde utveckla — utan på grund af inre brister samt däraf följande oförmåga af utveckling.

Det blef det makedoniska konungadömet förbehållet att uppätta den storstat, som det demokratiska polis icke mäktat åstadkomma. Detta hellenismens stordåd fullbordade emellertid det egentliga Hellas' undergång. Politiskt sedt sker detta under fåfänga försök å enskilda småstaters sida att genom sammanslut-

ningar hejda utvecklingen (Ätoliska och Acheiska förbunden). Stormakterna, hvartill nu kommit jämte Makedonien och de andra diadokerväldena Rom, förstå att underhålla partikularismen samt alltmer inskränka den politiska självständigheten, tills med den romerska eröfringen (146 f. Kr.) de hellenska staterna förvandlas till mer eller mindre autonoma kommuner uti det nya världsväldet. — Socialt fortgick förfallet på invanda vägar. Så länge ett spår af självständighet fanns kvar, rasade kampen mellan fattiga och rika, nu med tillsats af partitagande för och emot den närmast hotande stormakten. De fattiga voro frihetsmännen, medan de förmögne, som fruktade för den sociala revolutionen, stodo på motsatta sidan. Hårtill kom den ekonomiska nedgången. — Alexanders eröfring af det persiska riket samt efter hans död upprättandet af diadokernas välden åtföljdes af en allmän krafternas uppräckning. Marknadens vidgande, som städse verkar upplifvande på industri och handel, samt anläggningen af en mängd nya städer, föranledde en storartad ekonomisk blomstring. Äfven den andliga odlingen fick nya impulser. Den lärda forskningen och de exakta vetenskaperna göra betydande framsteg under denna s. k. hellenismens tid. Uti allt detta tog likväl Hellas föga del. Viserligen blomstrade Athen för en tid upp och ännu mer Korinth, som ända till sin förstöring af Romarne var en af stapelplatserna för världshandeln. Men de öfverflyglades snart af Rhodos och de nya världsstäderna, Alexandria, Antiochia och Seleucia. Och den utkomst, som bereddes enskilde i de nya siaterna kom ej hemlandet till godo. Den högst betydande utvandring, som ägde rum från Grekland till Orienten, har mäktigt bidragit att hellenisera denna. Men moderlandet har däraf endast sett sitt folktal sjunka. Sjunkande folktal och allmän tillbakagång är den bedröfliga bild, som Polybius (190 f. Kr.) ger af sina dagars Hellas. "I hela Grekland råder barnlöshet och brist på folk", hvarigenom städerna bli öde och landet ingen afkastning ger". Det är förfallet i all sin nakenhet, både moraliskt och ekonomiskt. Athen firas ännu i kejsardömets tid som filosofernas och den fina smakens stad, men i öfrigt intager Grekland som provins i det romerska riket en undanskymd plats.

I Rom, där trots de demokratiska formerna en statsklok aristokrati ledde statens öden, kunde stadsstaten omvandlas till terri-

toralstat. Början härtill gjordes under republikens tid beträffande Italien, i det att medborgarrätten utsträcktes till de förbundna och underkufvade folken, fullständigt först efter den stora kampen här om (90 f. Kr.). Denna utveckling fullbordades genom öfverflyttningen af provinsernas förvaltning från senaten och prokonsuler till kejsaren. Endast härigenom kunde Rom bli ett verkligt världsvalde och arftagare till forntidens stater och kulturer. Det var ett rikt och dyrbart arf, som det sålunda mottog, men tillika farligt. Ty arvet bestod af döende kulturer. Och allt som döden vidrört, bär smitta med sig. Rom lyckades icke heller att ingjuta nytt lif i de utlevande formerna. Väl blomstrade för en tid det ekonomiska lifvet under kapitalismens regim samt föranledde en oerhörd prakt i byggnader och lefnadssätt rundt om i det stora riket. Men den andliga produktionen var tarflig utom på rättens område. En välkommen nyhet var däremot freden. Imperium mundi pax mundi. Ett sådant fredslugn som det, som med kortare afbrott rådde under de två första århundradena af rikets bestånd (27 f. Kr. — 167 e. Kr.), har mänskligheten hvarken förr eller senare njutit. Men intet hjälpte. En reversibel process inträdde, hvartill historien aldrig sett motstycke. Det var icke blott ett välde som gick under utan en kultur och härtill en högkultur, som återvände till barbariet. Vi ha svårt att fatta ett sådant förlopp och äro icke heller på långt när i stånd att säga, hvarken huru därvid tillgick eller hvarför så skedde.

En yttring bland många andra af denna retrograda process, i grunden den viktigaste af alla, var folkminskningen. Det normala bland kulturfolken är tillväxt. Redan ett stillestånd i folkökningen synes betänklig. Men att den naturliga regenerationen och därmed folktalet under århundraden fortfar att sjunka, såsom fallet enligt otaliga vittnesbörd här var — det är emot naturen. — En annan med denna sammanhängande yttring af förfall var den allmänna ekonomiska tillbakagången, framträdande bland annat uti jordbruks nedläggande samt återgång från penninghushållning till naturahushållning. Redan i första århundradet eft. Kr. klagar sålunda Columella öfver jordbrukets förfall i Italien; och kejsar Pertinax (193) förordnar, att en hvar som vill må taga i besittning obebodda och öde gårdar i Italien och provinserna, hvem de än tillhöra, kejsaren eller

andra. Från Alexander Severus' tid (222—235) erhålla ämbetsmännen sin aflöning till största delen in natura eller genom anvisning på naturaprestationer. Det kapitalistiska företaget har nu allmänt ersatts af hem-(oikos-)ekonomi. — En tredje ej mindre märkvärdig yttring af samma regress är klass-samhällets återgång till ståndssamhälle. De fria klasserna förvandlas i kejsardömet till lagbundna stånd. Förloppet därvid synes ha varit i korhet följande.

Början till klassernas återbildning kan skönjas redan i de hellenistiska rikena. Anknytning gaf det i Orienten alltjämt kvarlevande ståndsväsendet, särskildt inom förvaltningen. De stora rikena behöfde en ämbetsmannakår och konungarnas hofhållning likaså. I den grekiska polis hade icke funnits fasta ämbetsmän och icke heller i Rom, undantagandes inom de prästerliga kollegierna. Redan i Philips och Alexanders makedoniska konungadöme förekommo ansatser till verkliga ämbetsmän. I de nya världena uppväxer hastigt en fast ämbetsmannakår för den civila förvaltningen; de stående härarna fordra äfvenledes en beständig officerskår. Kejsardömet behöfde i ännu högre grad både det ena och det andra. Och så föranleder det stora väldets organisation sociala nybildningar och omvandlingar, som föra direkt öfver till ståndssamhället. Från den högre civila och militära förvaltningen samt hofjtjänsten kristalliseras sig sålunda ut en verklig adel — senatorerna. Äfven den lägre lokala förvaltningen, städernas själfstyrelse ger upphof till ett ämbetsmannastånd, decuriones och principales, som från slutet af andra århundradet blir liksom senatorståndet ärftligt. Och på samma sätt gick det med yrkena och deras utöfvare. I Grekland funnos inga yrkessammanslutningar. Rom ägde redan tidigt sådana, ehuru hufvudsakligen för kultändamål. I kejsardömet utvecklas de till verkliga skrån, hvilka bindas genom lagstadgade förpliktelser samt bli från Alexander Severus genomgående ärftliga. Den jordbrukande befolkningen träffades af ett ännu hårdare öde. Medan latifundieväsendet alltjämt utbredde sig — den nya adeln, senatorerna, måste vara stora jorddröttar — synes man från storbruk med slafvar ha öfvergått till småbruk med ursprungligen fria bönder som arrendatorer, vanligen på hälftenbruk. Det dröjde emellertid ej länge, innan dessa blefvo för lifvet och från far till son fästade vid den jord de odlade. Bönderna blefvo celoni, d. v. s. personligen fria, men

bundna till torfvan. En ny lifegenskap hade uppstått vid sidan om det gamla slafveriet, som alltjämt fortlefde, ehuru ganska begränsadt. Den antika världen hade återvändt till sin begynnelse, ståndssamhället, men med brutna krafter och utan lifslust. Timglaset för denna sociala evolution, hvilket vändes vid stadsstatens fall, var utrunnet och den klassiska kulturens saga all. Den afläggare däraf, som ännu ett årtusende fortlefde i det byzantiska riket har allt igenom orientaliska drag såväl i social som i politisk organisation.

Som häraf framgår, var det närmast statens behof, som föranledde denna nya ståndsbildning. Men att den blef så omfattande och gick hela samhället igenom från ofvan ända ned berodde otvifvelaktigt på den stora sjukdom, som hemsökte folken — den sjunkande regenerationen. Möjligt är att en bland de många och olikartade anledningarna till denna sjukdom var jämväl den ofrihet och det tvång, som den nya ståndsorganisationen pålade människorna. Men säkert är å andra sidan, att folkminskningen omvänt påskyndade klassernas omvandling till lagfästa stånd. Ty staten måste försäkra sig om organ, som utförde de uppgifter, utan hvilka hvarken den eller den allmänna kulturen kunde bestå. När det blef brist på dem, som själfmant erbjödo sig att utföra det för allas välfärd nödvändiga arbetet i förvaltningen och i yrkena, måste detta arbete åläggas som tjänsteplikt. Det senromerska ståndsväsendet är en människorna påtvungen arbetsorganisation, som det sjunkande folktalet gjorde nödvändig — en sista utväg att söka upprätthålla det vacklande väldet och den döende kulturen.

Anm. De för denna framställning af det antika samhället använda arbeten hvilka här ej citerats, äro de bekanta historiska verken af Beloch, Edv. Meyer, Pöhlmann, Madvig, Mommsen, Kaerst, Seeck, Fustel de Coulanges.

Strödda meddelanden.

Tysklands spritfabrikation är föremål för statistisk behandling af Dr. LUDWIG WASSERMANN (München) i *Conrads Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, januari-häftet 1915, hvarvid äfven jämförelser göras med utländska förhållanden inom samma bransch.

Från att tidigare ha varit till stor del stadsindustri med spannmål som ett betydelsefullt råämne har den tyska spritindustrien, särskildt i Nordtyskland, i våra dagar hufvudsakligen fått karaktären af binäring till landtbruket, bedrifven på landsbygden och med potatis som helt dominerande råvara. Ungefär 13 % af Tysklands åkerareal upptages af potatisfält. Af den årliga afkastningen beräknas 144 mill. deciton åtgå till föda samt 23—27 mill. till brännvinsbränning, 15 mill. till stärkelsefabrikation o. s. v. Spiritindustrien synes fylla uppgiften att mottaga det betydande öfverskottet af potatisproduktionen, hvilken i Preussen till $\frac{3}{4}$ faller på de stora och medelstora egendomarna. Utan denna brygga mellan åkerbruk och industri för ifrågavarande fall skulle gifvetvis hela åkerbruksdriften behöfva omläggas.

Nära $\frac{4}{5}$ af spriten framställes i Tyskland af potatis. År 1912/1913 användes till sågda ändamål 27,30 mill. deciton, medan af spannmål och liknande råämne endast åtgick 3,65 mill. Samma år (spritstatistiken räknar med s. k. bränneriår, som börja 1 okt. och räcka till 30 sept.) tillverkades på potatisbrännerierna 300,7 mill. liter ren alkohol.

Uppskattar man den tyska spritproduktionen i våra dagar till cirka 350—380 mill. liter årligen och jämför denna siffra med motsvarande i öfriga spritproducerande länder, öfverflyglas Tyskland af Ryssland och Förenta staterna, som kunna ståta med resp. 558,3 mill. och 365,9 mill. för året 1912/1913. Samma år visar Frankrikes statistik 295,4 mill. och Österrike-Ungarns 290,9 mill.; hvarför dessa länder komma som n:r 4 och 5 af de 5 hufvudproduktionsländerna. Närmast i ordningen kommer Storbritannien och Irland med 121,9 mill. för år 1913. Sverige möta vi naturligtvis mycket lägre på rangskalan; dess siffra uppgifves till 22,6 för år 1912/1913.

Hvad spritförbrukningen beträffar, har i Tyskland förtäran-
det af brännvin gått starkt tillbaka sedan 1887, det år, då konsum-
tionsskatt lades på varan. Af hela produktionen åtgick till dryc-
kesändamål

före 1887 c:a	91—92	%
1888/1897	» 70—72	»
1897/1902	» 62	»
1902/1907	» 60	»
1907/1912	» 58	»
1912/1913	» 50	»

Förbrukningen per individ för samma tider är ännu mera be-
lysende för utvecklingen och åskådliggöres af följande tabell:

före 1887	per indiv.	6,2	l. ren alkohol
i genomsnitt 1888/1897	4,4	»	»
»	»	1897/1902	4,2
»	»	1902/1907	3,9
»	»	1907/1912	3,3
»	»	1912/1913	2,8

Hvad genomsnittsförbrukningen per individ under de sista
5 åren beträffar, kommer Tyskland som n:r 6 bland de viktigare
kulturländerna. Främst möta vi härvidlag Frankrike med 4,8 liter
ren alkohol per individ, därefter följa Danmark med 4,4, Ryssland
med 4, Österrike-Ungarn med 3,8 samt Sverige med 3,5 liter.

År spritkonsumtionen i Tyskland stadd i tillbakagång efter
år 1887, användes så mycket mera af den framställda varan till
industriella ändamål eller, som man äfven uttrycker det, till skatte-
fri förbrukning. En stark ökning är här att konstatera. 1887/88—
1896/97 användes i årligt genomsnitt till industriella ändamål 60,76
mill. ren alkohol, 1897/98—1906/07 är siffran 120,71 och 1907/08—
1912/13 158,74 mill. liter, hvilket innebär en ökning med c:a 160 %
från 1887 till våra dagar.

Ungefär 40 % af den i Tyskland framställda spriten användes
alltså till tekniska ändamål. Tysklands öfverlägsenhet härutinnan
framgår däraf, att medan här 2,5 liter ren alkohol för nämnda bruk
kommer på hvarje individ, siffran för Frankrike är 1,7, för Öster-
rike-Ungarn 0,9, för Sverige 0,5, för England 0,4, för Ryssland 0,3
o. s. v.

In- och utförseln af sprit spelar för närvarande ingen roll i
Tyskland. Tidigare var exporten af stor betydelse men har gått
starkt tillbaka på grund af utländsk och äfven inländsk finanslag-
stiftning. Den utgjorde i genomsnitt årligen:

1877/78—1886/87	75,02	mill. liter ren alkohol
1887/88—1896/97	16,85	»
1897/98—1906/07	17,08	»
1907/08—1911/12	1,23	»
år 1912/13	0,51	»

Tillbakagången i export äger tydligen rum samtidigt med den ökade användningen inom landet af sprit till tekniska ändamål. Tyskland står härutinnan i bestämd motsats till utlandet. Sålunda exporterade år 1913: Frankrike 33,2 mill. liter ren alkohol, England 26,3 mill. l., Ryssland 24,2 mill. l., Holland 22 mill. l. samt Österrike-Ungarn 186,498 deciton.

Till sist några uppgifter om brännvinsbeskattningen i Tyskland och utlandet. 1899/1900—1908/1909 uppgick den årliga skattesumman i Tyskland till i genomsnitt 145,4 mill. mark, hvilket belopp afsevärdt ökats genom den nya skattelagstiftningen 1909 och 1912, så att det 1912/1913 belöper sig till 226,278,000 mark. Härutinnan öfverträffas Tyskland af Ryssland, som på denna skattepost har den kolossala summan 1728,4 mill. mark (1913), samt af Frankrike med dess 320 mill. mark (1911).

Japans skatteväsende. I Schanz' *Finanz-archiv, Zeitschrift für des gesamte Finanzwesen* 1914, 2 bandet, redogör professor MASAO KAMBE från Kyoto för Japans skatteförhållanden, varvid han som grundval begagnat sig af noggrant gjorda officiella japanska utredningar. I vår tid, då allt större kraf ställas på de skattebetalande såväl från statens som kommunernas sida, är det utan tvifvel af stor vikt och af stort intresse att utröna, särskildt huru bördorna äro fördelade på de olika grupperna af medborgare. I Japan synes en dylik undersökning i viss mån ha tvingat sig på de maktägande, alldeles särskildt efter den stora kraftmätningen med Fyssland, som i hög grad återverkat på de inre förhållandena och delvis gifvit dessa en tillspetsad karaktär. Följande korta redogörelse åsyftar endast det egentliga Japan med uteslutande af Korea, Formosa, Sachalin och provinsen Kwangtung.

En stegring af de samlade skattebeloppen från tiden närmast före kriget och till våra dagar är påtaglig. Sålunda utgjorde skatterna till staten, häri inräknade tullar, stämpelmedel och inkomster af statsmonopol, 1902—03 177,3 mill. yen; 1907—08 har summan stigit till mer än dubbelt, d. v. s. till 402,3 mill., samt 1912—13 till 412,27 mill. I förbigående anmärkes, att det japanska finansåret räknas infalla mellan 1 april och 31 mars nästkommande år; 1 yen = 1,86 kr. Kommunalskatterna förete gifvetvis ej denna ökning men dock en rätt afsevärd; de utgöra för samma tider 107,18 mill., 125,78 mill. och 169,75 mill. Den stora skillnaden mellan de 2 sista siffrorna är iögonenfallande, jämförd med skillnaden mellan svarande statsskattesummor.

Lägger man samman stats- och kommunalskatterna, bli totalsummorna i afrundade tal 1902—03 284,48 mill. yen, 1907—08 528,07 mill. samt 1912—13 582,02 mill. Per invånare blir ökningen

ej så stor på grund af befolkningens raska tillväxt och ökade skatteförmåga. Sålunda reducerade komma af de samlade stats- och kommunalskatterna per inv. för 1902—03 6,18 yen, 1907—08 10,32 och 1912—13 11,13 yen, en ökning af 80 % alltså under 10 år mot 105 %, när det gäller totalsummorna i och för sig. Emellertid borde man för att få en riktig föreställning om förhållandena sätta nyssnämnda siffror i relation till folkets beräknade inkomst, hvilket man äfven försökt sig på, hvarvid man funnit, att de 582,07 mill. yen i skatter 1912—13 skulle utgöra ej mindre än 23,3—19,4 % af den samlade inkomsten.

För att komma frågan närmare in på lifvet har japanska regeringen sedan 1909 undersökt skatternas storlek i vissa typiska fall, därvid utväljande som typer skattepliktiga medborgare af medelklassen från de mest olika trakter i landet. Resultatet, som delgifvits prof. Kambo, var följande:

År	Antal utvalda personer	Genomsnittsinkomst i yen	Dir. skatter i genomsnitt	Skatt för varje 1,000 yens inkomst
1909	80	2806	527	187,8
1910	81	2896	587	202,6
1911	82	2943	640	217,4
1912	82	3146	727	231,0

Af allt det anförda framgår, att ungefär $\frac{1}{5}$ af inkomsten går till skatterna, ett förhållande, som helt förklarligt alstrar bekymmer i vida kretsar. Egendomligt nog synes emellertid skattedragarne allt punktligare fullgöra sin skatteskyldighet, hvilket framgår af några öfverraskande siffror. Undantag bilda särskildt de stora städerna Kobe, Tokio, Yokohama m. fl. I allmänhet betalar man punktligast i trakter, där åkerbruk är hufvudnäringen, mindre ordentligt, där handel och industri dominera, ett förhållande, som vi för resten möta äfven i Sverige. I hvarje fall äro reformer önskvärda, och då Japans skatter under nuvarande förhållanden ej kunna sänkas, gäller det närmast att bättre fördela skattebördorna. Enstämmigt erkännes, att de små inkomsterna äro alltför betungade. Vidare framgår, att vissa samhällsklasser, alldeles särskildt jordbrukarnes, äro sämre ställda i skattehänseende än öfriga; i hvar och en af de 5 förmögenhetsgrupper i hvilka förf. uppdelar de skattskyldiga, är jordbrukaren den hårdast drabbade. Slutligen kan nämnas, att den ojämna fördelningen af skattebeloppen kommer mera till synes vid den kommunala beskattningen än vid den statliga.

I den här refererade uppsatsen framställas vissa förslag till förbättringar. Särskildt påyrkas en grundlig reform af det kommunala skatteväsendet, hvarvid vissa kommunala utskylder borde förstätligas. Vid en revision af statsskattesystemet vore det en plikt att bättre skydda de små inkomsttagarna; en del acciser samt saltmonopolet kunde lämpligen afskaffas, hvaremot en ny direkt skatt föreslås äfvensom en förhöjning af vissa redan existerande

skatter, exempelvis arfskatten; den hittills följda principen att uppdelningarna efter dess olika natur i 3 afdelningar borde slopas och större enhetlighet införas. På det hela taget förordas ett modernare system och större rättvisa, och man märker en sträfvän att anpassa det stora skattemaskineriet efter förändrade tidens behof.

J. E. N.

Till red. insända skrifter:

- Arbetsstatistisk Tidskrift*, utg. af Industristyrelsen i Finland. Årg. 8. Nr 6. Hfors 1914.
- Betänkande i egnahemsfrågan*, afgifvet den 14 oktober 1914 utaf de af chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet tillkallade sakkunnige. I—III. Sthlm 1914.
- Det nya Sverige*, utg. af ADRIAN MOLIN. Årg. 9. H. 1. Sthlm 1915.
- Ekonomiska Samfundets Tidskrift*. 1914. H. 4. Hfors 1914.
- Finsk Tidskrift*. T. LXXVII. H. V—VI. Hfors 1914.
- Försäkringsföreningens Tidskrift*, 1914. H. 4. Sthlm 1915.
- Historisk Tidskrift*, utg. af Svenska Historiska Föreningen genom TORVALD HÖJER. Årg. 34. H. 3. Sthlm 1914.
- Industria*. Svenska arbetsgifvareföreningens tidning. Red. AXEL BRUNIUS. Årg. X. N:o 23—26. Årg. XI. N:o 1. Sthlm 1914 o. 1915.
- Kommersiella Meddelanden*, utg. av Kungl. Kommerskollegium. Årg. 1. N:o 25—26. Årg. 2. N:o 1—2. Sthlm 1914 o. 1915.
- Meddelanden från Handelskammaren i Geste*. 1914. H. 3. Gefle 1914.
- Meddelanden från Svenska Arbetsgifvareföreningens Statistiska Byrå*. Årg. II. 1914. Nr 1. Sthlm 1914.
- Mercator*. Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. IX. N:o 48—52. Hfors 1914.
- Nordisk Tidskrift* för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1914. H. 7—8. 1915. H. 1. Sthlm 1914 o. 1915.
- Samling av anmälningar till sjukkasregisteret*. 1914. Nr 2. Sthlm 1914.
- Samling av anmälningar till understödsföreningsregisteret*. 1914. Nr 2. Sthlm 1914.
- Skogen*. Populär tidskrift, utg. av Svenska Skogsvårdsföreningen. Årg. 1. H. 12. Årg. 2. H. 1. Sthlm 1914 o. 1915.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift*. Årg. 12. H. 12. Årg. 13. H. 1. Sthlm 1914 o. 1915.
- Social Tidskrift*. Årg. XV. H. 1. Sthlm 1915.
- Sociala meddelanden*, utg. av K. Socialstyrelsen. 1914. N:o 11—12. Sthlm 1914 o. 1915.
- Statistisk månadsskrift*, utg. af Stockholms stads Statistiska kontor. Årg. IX. H. 11. Sthlm 1915.
- Statistisk Årsbok för Göteborg*. Årg. 14. 1913. Afd. I. Gbg 1914.
- Statsøkonomisk Tidsskrift*, utg. av Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. 1914. H. 2. Kria 1914.
- Svensk Tidskrift*, utg. af ELI F. HECKSCHER och GÖSTA BAGGE. Årg. IV. H. 7—8. Årg. V. H. 1. Sthlm 1914 o. 1915.
- Sveriges officiella statistik*. Arbetartillgång, arbetstid och arbetslön inom Sveriges jordbruk år 1913. Av K. Socialstyrelsen. — Bergshantering. Berättelse för år 1913 av Kommerskollegium. — Kollektivavtal i Sverige år 1913. Av K. Socialstyrelsen. — Riksförsäkringsanstalten år 1913. — 1912—1913 års allmänna bostadsräkning. IX. Norrköping. Av K. Socialstyrelsen. Sthlm 1914.
- Stockholms stads statistik*. XI. Handel och sjöfart 1913. Sthlm 1915.
- Tiden*. Månadsskrift för socialistisk kritik och politik. Utg. av Sveriges socialdemokratiska arbetarparti. Årg. 6. N:o 11—12. Red. HJALMAR BRANTING och RICKARD SANDLER. Årg. 7. N:o 1—2. Red. HJALMAR BRANTING och GUSTAV MÖLLER. Sthlm 1914 o. 1915.
- Tidskrift för postväsendet*. Utg. ERIK G. LANNGE. 1914. N:o 12. Sthlm 1914.
- Tidskrift*, utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Årg. 50. H. 5—6. Bilaga. Årg. 51. H. 1—2. Hfors 1914 o. 1915.
- HOLMBÄCK, ÅKE, Kvarnkommissionerna enligt Kungl. breven den 13 april 1697. (Järnkontorets vattenrättsutredning II). Sthlm 1914.
- REUTERSKIÖLD, C. A., Föreläsningar i svensk stats- och förvaltningsrätt. I. Statsregementet. Uppsala 1914.
- SACHS, TORVALD, Det proportionella valsystemets reformering. Kritik och förslag. Norrköping 1914.

Innehåll:

- Pontus Fahlbeck, Vårt läge. Ett ord för dagen.
Fritz H:son Brock, Om tullarnas ekonomiska verkningar.
Pontus Fahlbeck, Det antika klass-samhället. II.
Strödda meddelanden.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE 
☞ Malmö ☞

≡ Samtliga fonder 31 1915 ≡
öfver 35,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.



Meddelar **brand-** och **lifförsäkringar.**



För bolagets lifförsäkringsrörelse gälla nya, af Kungl. Maj:t i Nov. 1910 fastställda grunder, innebärande ytterst tidsenliga och liberala försäkringsvillkor. Bolagets nya prospekt af 1911 innehåller en rikedom på försäkringskombinationer, delvis för vårt land nya, och tillhandahålles på begäran hos bolagets agenter.



≡ Lifräntor ≡ Pensioner ≡